

Industriebrief

Hart voor de industrie

Ministerie van Economische Zaken

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Samenvatting	8
1 Inleiding	13
2 Profiel van de Nederlandse industrie	17
2.1 Industrie: drijvende kracht achter Nederlandse economie	17
2.2 Ontwikkelingen in de industrie	23
3 Het ondernemingsklimaat onder druk	31
3.1 Steeds meer druk van wet- en regelgeving	33
3.2 Kosten en inflexibiliteit van arbeid	34
3.3 Gebrek aan fysieke ruimte en afnemende kwaliteit infrastructuur	36
3.4 Relatieve verslechtering fiscaal ondernemingsklimaat	36
3.5 Te weinig kwalitatief goede arbeid (onvoldoende aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt)	36
3.6 Onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en het bedrijfsleven	37
3.7 Specifieke knelpunten per sector of groep	38
3.8 Rode draad: de overheid te veel op afstand	38
3.9 Reactie kabinet	38
4 Visie op het industriebeleid	41
4.1 Randvoorwaarden op orde	41
4.2 Versterken van het vernieuwingsvermogen	42
4.3 Aandacht voor specifieke sectoren of groepen van bedrijven	45
4.4 Visie in een notendop	46
4.5 Nederland en Europa	46
4.6 Instrumentarium	48
5 Invulling van het industriebeleid	51
5.1 Steeds meer druk van wet- en regelgeving	54
5.2 Kosten en inflexibiliteit van arbeid	58
5.3 Gebrek aan fysieke ruimte en afnemende kwaliteit infrastructuur	59
5.4 Relatieve verslechtering fiscaal ondernemingsklimaat	60
5.5 Te weinig kwalitatief goede arbeid (onvoldoende aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt)	62
5.6 Onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en het bedrijfsleven	64
5.7 Specifieke knelpunten per sector of doelgroep	71

6 Tot slot	77
Bijlage 1 Financieel overzicht Industriebrief	78
Bijlage 2 Lijst met afkortingen	80
Bijlage 3 Procesbeschrijving	82

Colofon

Dit is een publicatie van het Ministerie van Economische Zaken.

's-Gravenhage, oktober 2004

Extra exemplaren kunt u bestellen via www.ez.nl/publicaties
of door te bellen naar 0800-6463951.

Informatie:

Ministerie van Economische Zaken
Directoraat-Generaal voor Ondernemen en Innovatie
Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 20101
2500 EC 's-Gravenhage

Internet: www.ez.nl

Publicatienummer: 04 01 01

Voorwoord

'Hart voor de industrie'. Dat is het motto van de Industriebrief die wij u bijgaand presenteren. In deze brief geeft het kabinet zijn visie op het belang van de industrie voor de Nederlandse economie en op de ontwikkelingen die momenteel op de industrie afkomen.

De industrie is de ruggengraat van onze economie: cruciaal voor het groeivermogen van Nederland. Zonder industrie, en natuurlijk in het verlengde hiervan de aanverwante ondernemingen in de dienstverlening, is er uiteindelijk geen economische groei mogelijk. Want industrie en aanverwante diensten leveren bijna 50 procent van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid van de Nederlandse economie.

De industriële omgeving is sterk in beweging. Dit leidt tot allerlei nieuwe kansen en uitdagingen voor ons (industriële) bedrijfsleven. Om die kansen te kunnen verzilveren is een stimulerend ondernemingsklimaat noodzakelijk. Dit is de kern van het industriebeleid waarvoor dit kabinet zich hard wil maken. Bedrijven moeten kunnen uitblinken en hun mogelijkheden ten volle kunnen benutten. Het ondernemingsklimaat moet bedrijven de wind in de zeilen geven. Zo ontstaat een nieuw industrieel elan, vanuit de overheid gestimuleerd met modern industriebeleid.

Met deze brief helpt het kabinet de concurrentiekracht van ons (industriële) bedrijfsleven te versterken. Natuurlijk is het aan ondernemers en werknemers om de kansen die er liggen te benutten. Maar de afgelopen jaren heeft de overheid te veel op afstand van de industrie gestaan. Met de Industriebrief markeert het kabinet de overgang naar een 'betrokken overheid' mét hart voor de industrie.

Laurens Jan Brinkhorst
Minister van Economische Zaken

Karien van Gennip
Staatssecretaris van Economische Zaken

Samenvatting

Hart voor de industrie

De industrie is van groot belang voor de Nederlandse economie. Groei van de economie hangt nauw samen met de mate waarin industriële bedrijven en aanverwante dienstverlening zich kunnen ontwikkelen. Het is dus voor onze welvaart, nu en in de toekomst, van groot belang dat die industrie de vleugels kan uitslaan en kansen op nationale en internationale markten kan grijpen. Daar is een goed ondernemingsklimaat voor nodig. Ondernemers constateren al geruime tijd dat het klimaat in ons land niet goed genoeg is. Bedrijven ontmoeten te veel knelpunten, waardoor zij niet snel genoeg op veranderende omstandigheden of nieuwe kansen kunnen inspelen. Die situatie bedreigt niet alleen onze industrie, maar ook onze welvaart op de langere termijn. Daarom kiest het kabinet ervoor bedrijven ruimte te geven om zich te kunnen ontwikkelen. De overheid zelf zal meer betrokkenheid moeten tonen bij de industrie, meer hart voor de industrie moeten hebben, door meer oog te hebben voor de gevolgen van nationaal of Europees beleid voor ondernemingen.

Dat is kort samengevat de visie van het kabinet op het industriebeleid, zoals die staat omschreven in de Industriebrief. In de brief wordt met 'industrie' het hele complex van maak- en procesindustrie bedoeld, aangevuld met aanverwante dienstverlening¹. Deze brede definitie doet het best recht aan de economische verwevenheid van industrie en diensten. Binnen dit geheel is vooral de maak- en procesindustrie een stuwende kracht achter bedrijvigheid in andere sectoren. Dat komt onder andere door een hoog aandeel in de Nederlandse export en de relatief hoge R&D-uitgaven.

Kansrijke uitgangspositie, maar klimaat is niet op orde

Volgens ondernemers is de uitgangspositie van de Nederlandse industrie en aanverwante diensten kansrijk. Nederland ligt gunstig. Ons bedrijfsleven is internationaal georiënteerd. Nederland beschikt over een aantal sterke technologieclusters, zoals rondom agro/food, materialen, het maritieme cluster, het cluster voor elektronica/mechatronica/embedded software, het cluster rondom de (petro)chemische industrie en de grafische sector met de uitgeverijen. Bovendien hebben veel Nederlandse bedrijven een leidende positie op internationale (niche)markten. We staan er dus niet slecht voor. Toenemende internationalisering en individualisering veranderen de marktomstandigheden voor de industrie ingrijpend. Zo leiden de uitbreiding van de EU en WTO-ontwikkelingen (op termijn) tot interessante nieuwe afzetmarkten.

Internationalisering leidt er ook toe dat bedrijven hun kostenstructuren verder kunnen optimaliseren. Door de individualisering stellen klanten steeds hogere eisen aan producten. Het is daarom steeds belangrijker dat bedrijven zich kunnen onderscheiden en willen en kunnen uitblinken. Daar is een ondernemingsklimaat voor nodig dat hen daartoe prikkelt. Een ondernemingsklimaat dat winnaars de wind in de zeilen geeft.

¹ Het gaat daarbij dus, naast de proces- en maakindustrie, ook om bijvoorbeeld financiële, ICT-, logistieke- en zakelijke dienstverlening.

Internationalisering maakt ook dat bedrijven de productie van goederen en diensten steeds gemakkelijker verplaatsen naar landen waar omstandigheden gunstiger zijn. Verplaatsing van bedrijfsactiviteiten naar het buitenland is een verschijnsel van alle tijden, zeker in een open economie als de Nederlandse. Het behoort tot de dynamiek van het economisch proces. Bedrijven verplaatsen activiteiten naar het buitenland, maar daar komen ook weer nieuwe activiteiten voor in de plaats, vaak met een hogere toegevoegde waarde. Mede hierdoor heeft de Nederlandse economie de afgelopen decennia kunnen doorgroeien.

Dit neemt niet weg dat de gevolgen voor direct betrokken ondernemers, medewerkers en de gemeenschap die hiermee te maken hebben, ingrijpend zijn. Zeker als verplaatsing van bedrijfsactiviteiten leidt tot verlies van banen. Juist daarom zijn flexibiliteit en vernieuwingsvermogen van de economie zo belangrijk. Hierdoor ontstaan nieuwe vormen van bedrijvigheid en werkgelegenheid. Dit heeft tot gevolg dat betrokkenen die als gevolg van bedrijfsverplaatsing hun baan verliezen weer snel perspectief hebben om elders aan de slag te gaan.

Als echter door een relatieve verslechtering van het ondernemingsklimaat ondernemingen niet groeien of vertrekken en tegelijkertijd nieuwe ondernemingen zich hierdoor niet willen vestigen of moeilijk van de grond komen, dan hapert de dynamiek van het economisch proces. Dat is precies het punt waarop ondernemers de laatste tijd steeds meer hameren in ons land: ons ondernemingsklimaat is niet op orde en daardoor te weinig aantrekkelijk om bestaande bedrijvigheid te laten floreren en nieuwe bedrijven aan te trekken.

Zeven knelpunten en een rode draad

Concreet ervaren ondernemers zeven knelpunten in ons land:

1. Steeds meer druk van wet- en regelgeving;
2. Kosten en inflexibiliteit van arbeid;
3. Gebrek aan fysieke ruimte en afnemende kwaliteit infrastructuur;
4. Relatieve verslechtering fiscaal ondernemingsklimaat;
5. Te weinig kwalitatief goede arbeid (onvoldoende aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt);
6. Onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en het bedrijfsleven;
7. Specifieke knelpunten per sector of doelgroep.

Als een rode draad loopt door deze knelpunten het beeld van een overheid die te veel op afstand staat van de industrie.

Visie op...

Dat zijn belangrijke signalen, die niet genegeerd mogen worden. Het kabinet herkent de knelpunten en ook het beeld van de rol van de overheid. Dit wordt ook bevestigd in de laatste OESO-studie over Nederland ². De laatste jaren heeft de overheid te weinig oog gehad voor de gevolgen van haar beleid voor het bedrijfsleven. Daarom schept het kabinet voor bedrijven ruimte om zich te ontwikkelen, met een overheid die zich meer betrokken toont bij de positie van de industrie. De Industriebrief geeft een overzicht van de acties en beleidsinitiatieven die het kabinet heeft genomen en neemt om de knelpunten op te lossen of in ieder geval de belemmerende werking ervan te verminderen. Die acties en initiatieven komen voort uit de visie van het kabinet op het industriebeleid. De kern van dat beleid moet volgens het kabinet zijn gericht op het scheppen van een omgeving, waarbinnen bedrijven kunnen uitblinken en hun mogelijkheden ten volle kunnen benutten. We kiezen voor groei. Het beleid kent drie sporen. Deze sluiten op de Europese visie op industriebeleid die in een recente mededeling van de Europese Commissie is neergelegd:

1. Randvoorwaarden ondernemingsklimaat op orde: de basiscondities, zoals mededinging, infrastructuur, kwaliteit wet- en regelgeving, onderwijs, een adequaat functionerende arbeidsmarkt en fiscaliteit moeten op orde zijn om bedrijven te laten excelleren.
2. Vergroten vernieuwingsvermogen van bedrijven: een generiek innovatiebeleid stimuleert het vernieuwingsvermogen van alle bedrijven. In aanvulling daarop ondersteunt de overheid innovatie-zwaartepunten, waarbij excellente bedrijven en kennisinstellingen, ook op regionaal niveau, gezamenlijk kansen op vernieuwing kunnen verzilveren. Dit sluit aan op recente adviezen van het Innovatieplatform over de ondersteuning van sleutelgebieden.
3. Aandacht voor specifieke sectoren of doelgroepen: soms is voor afzonderlijke sectoren of doelgroepen maatwerk nodig om concrete knelpunten op te lossen. Als deze een substantiële belemmering vormen voor de economische groei, neemt de overheid maatregelen om de sectorspecifieke barrières weg te nemen of te verminderen.

... en invulling van industriebeleid

Het kabinet onderneemt langs die drie sporen actie. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in de 'Innovatiebrief' ³ en de nota 'In actie voor ondernemers' ⁴ van vorig jaar en de recente nota's 'Ruimte' ⁵, 'Pieken in de Delta' ⁶, 'Innovatie in het energiebeleid' ⁷, 'Mobiliteit' ⁸ en 'Kiezen voor Groei' ⁹. In vervolg op die laatste nota heeft het kabinet inmiddels besloten tot verlaging van het tarief van de vennootschapsbelasting tot 30% in 2007. Dit is gunstig voor de investeringsbereidheid van ondernemers, maar ook voor het Nederlandse vestigingsklimaat voor buitenlandse ondernemers. Ook de aanbevelingen van het Innovatieplatform geven hier inspiratie.

² OESO, Economic Review, the Netherlands, 2004. ³ Kamerstuk 2003-2004, 27406, nr. 2. ⁴ Kamerstuk 2003-2004, 29200 XIII, nr. 36.

⁵ Kamerstuk 2003-2004, 29435, nr. 1-3. ⁶ Kamerstuk 2003-2004, 29697, nr. 1. ⁷ Kamerstuk 2003-2004, 29575, nr. 1. ⁸ Brief aan de Tweede Kamer van de Minister van V&W d.d. 30 september 2004 (kenmerk DGP/MDV/u.04.03573). ⁹ Kamerstuk 2003-2004, 29696, nr. 1.

Veel van de in deze nota's genoemde acties zijn onderdeel van het industriebeleid. Daarom zet het kabinet deze acties in de Industriebrief op een rij en voegt waar nodig extra acties toe. Voorbeelden van die extra acties zijn:

- instelling aanspreekpunten voor (groepen van) sectoren en innovatieve clusters of sleutelgebieden;
 - intensivering Meldpunt Voorgenomen Regelgeving, waardoor de effecten van wet- en regelgeving op de concurrentiepositie van het bedrijfsleven een explicietere afweging in de ministerraad krijgen;
 - krachtig doorgaan met de aanpak van vermindering van de druk van administratieve lasten en wet- en regelgeving;
 - intensivering Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) om procesinnovatie te bevorderen;
 - verbetering benutting van kennis in het MKB, onder andere via innovatievouchers en de bevordering van de (regionale) kenniscirculatie;
 - versterken publiek-private samenwerking op innovatiezwaartepunten en regionale netwerkvorming (bijvoorbeeld zwaartepunten op sleutelgebieden zoals voorgesteld door het Innovatieplatform);
 - een meer thematische invulling van de Innovatiesubsidie Samenwerkingsprojecten (IS), waardoor innovatiezwaartepunten en internationale technologische samenwerking gestimuleerd worden.
- In april 2005 moeten de plannen op dit gebied klaar zijn.

Kansen verzilveren

Met de Industriebrief wil het kabinet de condities voor het bedrijfsleven op orde brengen. Daarmee zet het kabinet een belangrijke stap op weg naar versterking van de concurrentiekracht van het bedrijfsleven en de Nederlandse economie. Toch zijn we er daarmee nog lang niet. Ondernemers en werknemers moeten de kansen die er liggen gaan verzilveren. Met een goed ondernemingsklimaat, een excellent bedrijfsleven en een overheid die hart heeft voor de industrie moet dat heel goed mogelijk zijn. Het vraagt ambitie, vernieuwingsdrang en inzet van de overheid én van het bedrijfsleven. Het kabinet houdt voortdurend de vinger aan de pols. Dat betekent bijvoorbeeld dat het periodiek overleg zal voeren met vertegenwoordigers van ondernemers en werknemers om te kijken of het beleid de bedoelde vruchten afwerpt. En om het beleid, daar waar nodig, bij te stellen.

Er is veel werk te doen, maar als alle partijen bereid zijn om serieus aan de slag te gaan, dan kan de toekomst met veel vertrouwen tegemoet worden gezien. Kansen zijn er genoeg, het komt nu aan op daadkracht van alle partijen om die kansen te verzilveren.

1 Inleiding

Ondernemingsklimaat niet op orde

Het conjuncturele tij keert. De Nederlandse economie klimt langzaam uit het dal. Nieuwe kansen en mogelijkheden bieden zich aan. In een goed ondernemingsklimaat kunnen bedrijven daar direct flexibel op inspelen. Helaas mankeert het daar in Nederland op het ogenblik aan. Ondernemers geven steeds vaker aan dat het ondernemingsklimaat in ons land niet op orde is. De regeldruk is te hoog. Het fiscale klimaat steekt niet langer gunstig af bij dat in de ons omringende landen. De arbeidsmarkt is inflexibel. Daardoor kunnen ondernemers zich niet snel genoeg aanpasseren aan veranderende omstandigheden. Bedrijven krijgen moeilijk toegang tot de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor vernieuwing van producten en processen. Dat zijn belangrijke signalen die we niet mogen negeren. De industrie levert immers een grote bijdrage aan de welvaart van ons land. In toegevoegde waarde, werkgelegenheid en exportprestaties.

Zonder industriële groei geen duurzame economische groei

De industrie is van wezenlijk belang voor het duurzaam groeivermogen van de Nederlandse economie. En dus voor de inrichting van de samenleving van de toekomst. Simpel gezegd: als onze industrie -daarmee bedoelen we industriële bedrijven en aanverwante dienstverlening- de komende jaren niet kan doorgroeien is het zeer de vraag of wij op lange termijn onze sociale voorzieningen of pensioenen nog wel kunnen betalen. Ook speelt de industrie een wezenlijke rol bij de ambities van het kabinet op het terrein van duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld bij de transitie naar een duurzame energiehuishouding. En biedt duurzaam ondernemen bedrijven kansen op concurrentievoordeel. Deze Industriebrief wil ruimte scheppen voor de industrie om te kunnen excelleren en te groeien. De brief is daarmee een vervolg op de kabinetsbrief 'Kiezen voor groei'¹⁰, die in juli 2004 naar de Tweede Kamer is gezonden.

Barrières doorbreken

De Industriebrief geeft de visie van het kabinet op het belang van de industrie voor de Nederlandse economie en op de ontwikkelingen waar de sector op het ogenblik mee te maken heeft. De uitbreiding van de Europese Unie, de verdieping van de Europese economische integratie en de opkomst van landen als China en India bieden zowel kansen als bedreigingen. Het Nederlandse (industriële) bedrijfsleven moet in staat zijn om in te spelen op de toenemende internationale dynamiek. Het moet de mogelijkheden op binnen- en buitenlandse markten kunnen benutten. Ondernemers geven aan dat zij niet genoeg ruimte hebben om kansen te benutten. Zij lopen tegen te veel barrières aan. De Industriebrief bevat maatregelen om die knelpunten weg te nemen of te verminderen en om de kansen die er zijn beter te kunnen benutten.

¹⁰ Kamerstuk 2003-2004, 29696, nr. 1.

Betrokken overheid met hart voor de industrie

In de jaren van economische voorspoed is de belemmerende werking van een verslechterd ondernemingsklimaat niet voldoende onderkend. Dat valt ook de overheid aan te rekenen, die -aldus de ondernemers- te veel op afstand van de industrie is komen te staan. Het kabinet kiest nu voor een rol als 'betrokken overheid' met hart voor de industrie. Dat betekent dat het meer rekening houdt met de positie van de industrie en de bijdrage die deze sector levert aan de welvaart in Nederland. Het kabinet wil een klimaat scheppen dat bedrijven uitnodigt om uit te blinken en hun mogelijkheden ten volle te benutten. Kansen voor de Nederlandse industrie zijn er genoeg. Maar we kunnen die kansen alleen verzilveren als alle betrokken partijen -ondernemers, werknemers, branche organisaties, kennisinstellingen en overheid- zich daar samen voor inspannen. Als we nu geen actie nemen, verslechtert onze concurrentiepositie en wordt de kwaliteit van onze samenleving ondermijnd. Het is tien voor twaalf!

2 Profiel van de Nederlandse industrie

2.1 Industrie: drijvende kracht achter Nederlandse economie

Industrie en diensten zijn steeds nauwer met elkaar verweven. En dus ook steeds moeilijker van elkaar te scheiden. Daarom rekent het kabinet in deze brief niet alleen de proces- en maakindustrie, maar ook aanverwante dienstverlening, zoals financiële, ICT-, logistieke en zakelijke dienstverlening, tot industrie¹¹. De dienstensector is sterk afhankelijk van de economische activiteit in de industrie. Zo schatten Schenk en Theeuwes¹² dat het 'uitstralingseffect'¹³ van de maakindustrie op de financiële en zakelijke dienstverlening in Nederland eind jaren negentig drie maal zo hoog was als eind jaren zeventig.

Een recente Duitse studie maakt duidelijk dat dit niet alleen voor Nederland geldt¹⁴. Industrie en diensten hebben in veel opzichten ook dezelfde kansen en bedreigingen. In onderstaande tabel is een uitsplitsing gemaakt van de bijdrage van de belangrijkste sectoren van de Nederlandse economie aan het bruto binnenlands product (BBP) respectievelijk de totale werkgelegenheid.

Sector	Toegevoegde waarde	Werkgelegenheid
Landbouw	2,7	3,5
Maak- en procesindustrie (*)	15,6	14,8
Aanverwante diensten (**)	33,0	33,6
Groot- en detailhandel, hotels en restaurants	14,9	19,3
Overheid, zorg, overige diensten	23,0	27,8
Overig	10,8	1,0
Totaal	100	100

(*) De industrie is hierbij gedefinieerd als het complex van procesindustrie (onder andere chemie, basismetalen, rubber en kunststof en voedings- en genotmiddelen) en maakindustrie (onder andere machines en apparaten, transportmiddelen).
(**) aanverwante diensten (energie en water, post en communicatie, bouw, vervoer, financiële en zakelijke dienstverlening).

Bron: SEO (2004), Industrie en diensten in beeld.

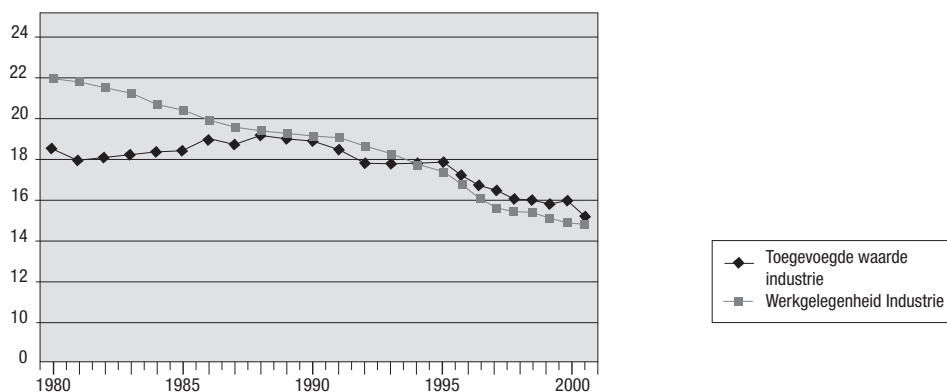
¹¹ Feitelijk gaat het om het Engelse begrip *Industry*, dat meer omvat dan alleen de puur industriële sectoren. ¹² Schenk en Theeuwes, Reflecties op plaats en toekomst van de Nederlandse maakindustrie, pagina 17, oktober 2002. ¹³ Schenk en Theeuwes omschrijven het uitstralingseffect als het verbruik door de industrie van inputs uit andere bedrijfstakken om haar eigen product te kunnen leveren. ¹⁴ Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit, The Significance of Competitive Manufacturing Industries for the development of the Service Sector, december 2003.

Uit de tabel blijkt dat industrie en aanverwante diensten samen iets minder dan 50% van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid in de Nederlandse economie voor hun rekening nemen.

Alle reden dus om industrie en aanverwante diensten als een samenhangend geheel te zien. Binnen dit geheel van bedrijvigheid is met name de maak- en procesindustrie van bijzonder belang voor het groeivermogen van de Nederlandse economie en een stuwende kracht achter andere sectoren (vooral zakelijke dienstverlening). Zo is deze industrie met een aandeel van 70% een belangrijke motor achter de Nederlandse export. Ook spelen bedrijven in de maak- en procesindustrie een belangrijke rol bij de innovatie van nieuwe producten en processen, al was het maar omdat zij het leeuwendeel van de Nederlandse private R&D-uitgaven voor hun rekening nemen.

Uit tabel 1 blijkt dat het aandeel van de industriële (maak- en procesindustrie) toegevoegde waarde en werkgelegenheid in de totale economie rond de 15% ligt. In figuur 1 is de ontwikkeling van beide variabelen in de tijd weergegeven.

Figuur 1: Ontwikkeling aandeel toegevoegde waarde en werkgelegenheid maak- en procesindustrie

Bron: SEO (2004), Industrie en diensten in beeld.

Het aandeel van de industriële toegevoegde waarde in het BBP is de afgelopen 20 jaar licht gedaald van 18,5% in 1980 naar 15,6% in 2001. De oorzaak van deze 'sluipende deïndustrialisatie'¹⁵ ligt vooral in het feit dat de dienstensector de afgelopen jaren relatief sterker in omvang is gegroeid. De industriële output is in absolute omvang wel gestegen¹⁶. Maar de vraag naar diensten is relatief sterker toegenomen in een steeds welvarender samenleving. Daarnaast vallen door uitbesteding aan de dienstensector tegenwoordig minder activiteiten onder de noemer industriële productie.

¹⁵ Zie Schenk en Theeuwes, Reflecties op plaats en toekomst van de Nederlandse maakindustrie, SEO, 1 juli 2002. ¹⁶ SEO, Verplaatsing industrie: hoe erg is het?, onderzoek in opdracht van Stichting voor Industriebeleid en Communicatie (SIC), pagina 16, juni 2004.

Het aandeel van de industriële werkgelegenheid is de afgelopen 20 jaar wel fors afgenomen van 21,9% in 1980 naar 14,8% in 2001 (zie figuur 1). Dit weerspiegelt de relatief hoge groei van de arbeidsproductiviteit in de industrie (zie tabel 2).

Tabel 2: Arbeidsproductiviteitsgroei per gewerkt uur (%)			
	1980-1990	1990-1995	1995-2001
Nederland			
Industrie	3,7	3,8	2,1
Commerciële diensten	1,9	0,6	1,7
Totale economie	2,6	1,4	1,5
Gemiddelde in 7 andere			
EU-landen*			
Industrie	3,7	4,3	3,5
Commerciële diensten	2,1	2,2	1,3
Totale economie	2,5	2,4	1,8
* België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Italië, Oostenrijk en Zweden. Dit zijn de zeven andere EU-landen waarvoor gegevens over gewerkte uren beschikbaar zijn op het niveau van sectoren.			

Voor een open sector als de industrie vormen productiviteitswinsten een noodzakelijke voorwaarde om concurrerend te blijven en om door te groeien. Het is zorgwekkend dat de groei van de arbeidsproductiviteit in de industrie de afgelopen jaren is afgevlakt (zie tabel 2). Nu is dit niet alleen een Nederlands, maar vooral ook een Europees probleem¹⁷, maar het is wel zorgelijk dat de productiviteitsgroei van de industrie in Nederland sterker is gedaald dan in andere EU-landen.

Huidige positie van de Nederlandse industrie

Hoe staat de Nederlandse industrie er op dit moment voor? Om daar een goed beeld van te krijgen heeft Berenschot voor deze Industriebrief een sterkte-zwakteanalyse (SWOT-analyse) uitgevoerd. Daarnaast zijn er gesprekken met een groot aantal brancheverenigingen en (groepen van) ondernemers gevoerd. Op basis daarvan kunnen we de Nederlandse industrie en aanverwante dienstverlening indelen in zes hoofdgroepen. De voornaamste kengetallen van deze hoofdgroepen staan in onderstaande tabel.

¹⁷ Mededeling van de Europese Commissie, De structurele veranderingen begeleiden: Een industriebeleid voor het uitgebreide Europa, COM (2004) 274 def., april 2004.

Hoofdgroep	Toegevoegde waarde (mrd. €)	Aantal werknemers (x1000)	Export (mrd. €) (incl. wederuitvoer)
Basis- en productindustrie	20	283	77
Machine- en systeemindustrie	14	271	84
Voedings- en life sciencesindustrie	13	149	30
Financiële en ICT-diensten	34	400	22
Vervoer, bouw en infra	61	917	18
Media uitgeverij en cultuur	12	220	6

Bron: Berenschot, Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van industrie en diensten. Kwalitatieve SWOT-analyse voor de Industriebrief.

Het bedrijfsleven ziet de volgende punten als typerend voor de Nederlandse economie als geheel:

1. De gunstige ligging van Nederland ten opzichte van het Europese achterland; dat is een bekende sterkte. Nederland is de toegangspoort tot Europa ('gateway to Europe'). Een risico is, volgens de ondernemers, de verschuiving van het economische zwaartepunt van Europa als gevolg van de uitbreiding van de EU.
2. De internationale oriëntatie van het bedrijfsleven, in combinatie met een groot commercieel gevoel. Dit uit zich onder andere in klantgerichtheid, oplossingsgerichtheid en flexibiliteit.
3. Nederland heeft een open internationaal en multicultureel karakter, gecombineerd met een goed leefklimaat, een hoog algemeen opleidingsniveau en niet-hiërarchische verhoudingen. Je wordt in ons land echter niet gestimuleerd je te onderscheiden. Er heerst naar de mening van het bedrijfsleven een te ver doorgevoerde cultuur van rechten en inspraak. Dit belemmert ondernemerschap en leidt tot een verlies aan slagvaardigheid.
4. Nederland kent volgens de ondernemers een aantal sterke (technologie)clusters zoals rondom agro/food, materialen, het maritieme cluster, het cluster voor electronica/mechatronica/embedded software, het cluster rondom de (petro)chemische industrie en de grafische sector met de uitgeverijen. De clusters vertonen relatief weinig onderlinge verbanden. Voordeel hiervan is dat de Nederlandse economie veel minder kwetsbaar is dan een monocultuur. Maar de beperkte samenhang en synergie en de versnippering van technologie op diverse gebieden kunnen ook een nadeel zijn.
5. Veel Nederlandse bedrijven hebben een leidende positie in internationale markten, ondanks het feit dat Nederlandse bedrijven voor het merendeel slechts een geringe schaalgrootte hebben. Die schaalgrootte speelt bedrijven vooral parten in de internationale concentratietrends van de laatste decennia: veel Nederlandse bedrijven zijn opgegaan in buitenlandse concerns. Desondanks hebben veel bedrijven hun leidende positie in een internationale nichemarkt nog weten te behouden.

Box 01 Karakteristieken van de zes hoofdgroepen van bedrijvigheid

Basis- en productindustrie

- **Producten:** Basischemie, basismetaal en de productie van papier, rubber, kunststof, een deel van de metaal- en electroproducten. Betreft dus grondstoffen, basiscomponenten en eenvoudige consumentenproducten.
- **Kenmerken:** Zeer kapitaalintensief. Vaak grote plaatsgebonden industriële complexen; nieuwe vestigingen krijgen echter een zelfstandige afweging op basis van vestigingsplaatsfactoren en marktontwikkeling.
- **Positie:** Concurrerend door hoge automatiseringsgraad. Goedwerkend netwerk van toeleveranciers en diensten. Onderscheidend door zeer vooruitstrevende milieusystemen. Hoge marktaandeelen in hoogwaardige kunststoffen en vezels. Speerpunt in de lichte materialen.

Machine- en systeemindustrie

- **Producten:** Voornamelijk kapitaalgoederen: productiesystemen (b.v. voor voedselverwerking, chipproductie), logistieke systemen (onder andere voor magazijnen, bagageafhandeling of verpakking), medische systemen, systemen voor kantoor en lab (copiers, printers, lithografie, elektronen-microscopen) maar ook (vracht)auto's, toelevering (b.v. aan de auto-industrie), schepen, baggerschepen, vliegtuigcomponenten, radarsystemen en ruimtevaartinstrumenten.
- **Kenmerken:** Technologie (m.n. embedded software) speelt een sleutelrol. De industrieën ontwikkelen en bouwen complexe machines en apparaten samengesteld uit zeer verschillende componenten.
- **Positie:** Hoge bijdrage aan groei in andere sectoren (zoals basisindustrie en zakelijke dienstverlening). Goed netwerk van toeleveranciers. Beperkte ketenintegratie en samenwerking. Goede relaties met kenniscentra maar kennisontwikkeling is te versnipperd. Producten lenen zich voor opbouw van internationale marktposities (in niches) gebaseerd op voorsprong in technologie en applicatiekennis (= absoluut sterk punt van Nederland).

Voedings- en Life Sciencesindustrie

- **Producten:** Voedingsmiddelen en producten die de gezondheid van mensen bevorderen. Voornamelijk consumentenproducten maar ook levering van b.v. ingrediënten.
- **Kenmerken:** Zeer innovatief en kennisintensief, zeer strenge overheidseisen. Grote bedrijven dominant. Hoge marketing en R&D-kosten stimuleren concentratie.

- **Positie:** Nederland heeft goede uitgangspositie in agrarische productie en fabricage van voedingsmiddelen maar ook als regisseur. Sterk en goed georganiseerd agro/foodcluster. Mondiale reputatie in voedselveiligheid en certificering. Nederlandse bedrijven richten zich bovendien met succes op specialiteiten en niches.

Vervoer, bouw, infra

- **Producten:** Creatie en benutting van infrastructuur (vervoer, energie, telecom en bouw).
- **Kenmerken:** Bloedsomloop en centrale zenuwgestel van de Nederlandse economie. bepalend voor ontwikkeling andere sectoren. Concentratietendensen in telecom, energie en logistiek/vervoer mede gezien de liberalisering en privatisering.
- **Positie:** Geringe schaalgrootte soms negatief voor Nederlandse bedrijven. Infrastructuur in Nederland is krap. Sectoren logistiek/vervoer en telecom zijn internationaal zeer actief en hebben goede reputatie. Logistieke sector trekker van internationale goederenstromen, handel en diensten. Mondiaal leidende rol in baggerwerk en waterbouw.

Financiële en ICT-diensten

- **Producten:** Dienstverlening door vooral banken, verzekeringsmaatschappijen en zakelijke dienstverlening (waaronder ICT-dienstverlening).
- **Kenmerken:** Dienstverlening vanouds plaatsgebonden, dichtbij klant en primair voor de binnenlandse markt. Steeds vaker op afstand via internettoepassingen, callcenters, shared service centers etcetera.
- **Positie:** Banken en verzekeringsmaatschappijen hebben goede resultaten en zijn actief in voortschrijdende concentratie en internationale expansie. Onder andere door goede ICT-infrastructuur ruimte voor veel nieuwe digitale toepassingen. Zakelijke dienstverlening sterk afhankelijk van andere sectoren.

Media, uitgeverijen en cultuur (incl. vormgeving)

- **Producten:** Creatie, bewerking en distributie van informatie, vermaak en inzicht.
- **Kenmerken:** Veelheid aan ondernemingen variërend van uitgeverijen en informatie-verspreiders tot producenten van tv-programma's, theater etcetera.
- **Positie:** Innovatieve groeisector die in Nederland sterk ontwikkeld is. Goed ontwikkelde distributienetwerken (met name voor uitgeverijen). Voordeel van positie van Nederland als testmarkt en 'gateway to Europe'.

Bron: Berenschot, Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van industrie en diensten. Kwalitatieve SWOT-analyse voor de Industriebrief.

2.2 Ontwikkelingen in de industrie

De industrie wordt geconfronteerd met een aantal belangrijke ontwikkelingen. Vooral de toenemende internationalisering en individualisering maken dat de marktomstandigheden voor de industrie ingrijpend veranderen.

Internationalisering van de economie is niet iets van vandaag of gisteren. Al jaren zorgen technologische (ICT, transport) en institutionele veranderingen (vorming interne Europese markt en WTO-ontwikkelingen) ervoor dat bedrijven hun goederen en diensten met steeds meer gemak kunnen aanbieden in steeds meer landen en dus op steeds meer markten. De uitbreiding en de verdere integratie van de EU bieden het Nederlandse bedrijfsleven grote kansen. In Azië leidt de opkomst van landen als China en India tot een enorm groeipotentieel.

Internationalisering maakt het bedrijven ook mogelijk de productie van goederen en diensten steeds gemakkelijker te verplaatsen naar landen met de gunstigste omstandigheden. De mondiale concurrentie dwingt hen hier ook toe. Vooral de Midden- en Oost-Europese landen en landen als China en India hebben een grote aantrekkingskracht op bedrijven vanwege de vele goedkope en goed opgeleide werknemers. De vrees bestaat dat deze ontwikkeling zal leiden tot uitholling van belangrijke Europese industriesectoren. Zolang West-Europa zich kenmerkt door verdere stijging van arbeidskosten gecombineerd met lage arbeidsflexibiliteit, lage participatie en achterblijvende groei in productiviteit, zullen de Aziatische en Midden- en Oost-Europese landen snel terrein winnen.

Bedrijven hebben vaak schaalgrootte nodig om optimaal gebruik te kunnen maken van internationale kostenverschillen en de daaruit voortvloeiende arbeidsdeling. Veel bedrijven concentreren zich op waar ze goed in zijn en stoten activiteiten af, die niet tot de kern van hun bedrijf horen. Middelgrote en kleinere ondernemingen bestrijken daarbij niet de volledige breedte van de internationale markt, maar richten zich specifiek op deelmarkten en niches.

Zulke deelmarkten en niches worden steeds belangrijker. Dat heeft alles te maken met de toenemende individualisering, die weer samenhangt met de gestegen welvaart; wereldwijd, maar vooral ook in de opkomende markten. Homogene marktsegmenten met een voorspelbare vraag maken plaats voor individuele behoeftepatronen die sterk verschillen en snel kunnen veranderen. De zelfbewuste consument stelt daarbij ook steeds hogere eisen aan de kwaliteit van producten. Die zelfbewuste consument stelt ook steeds vaker eisen aan milieu-effecten van het productieproces. Duurzaam ondernemen wordt zo steeds belangrijker voor de concurrentiepositie.

Deze ontwikkelingen raken het bedrijfsleven op verschillende manieren.

1. Hoge eisen aan snelheid en flexibiliteit

Toenemende concurrentie, veranderende markten en marktomstandigheden, nieuwe generaties van technologieën die elkaar steeds sneller opvolgen; dat alles maakt dat de levenscycli van producten steeds korter worden. Daarom moet de time-to-market zo kort mogelijk zijn. Dat betekent weer dat ook het traject van kennisontwikkeling, -toepassing en -omzetting in nieuwe producten steeds sneller moet verlopen. Toegepast onderzoek en applicaties die snel kunnen leiden tot nieuwe producten, worden belangrijker.

De voorkeuren van consumenten verschillen steeds sterker en veranderen alsnar sneller. Daardoor wordt een markt minder grijpbaar. Hoe zal de afzet van een product verlopen? Bedrijven zijn daar steeds minder zeker over. Daarom zijn snelheid en flexibiliteit belangrijke succesfactoren. De hele productieketen moet in staat zijn om bij een grote vraag direct in een hogere versnelling te komen en bij een tegenvallende vraag snel terug te schakelen. Daar is een efficiënte structuur van toeleveranciers voor nodig.

Wie beschikt over logistieke kwaliteiten en een goede ketenregie heeft hier al snel een voorsprong. De Nederlandse industrie en logistieke dienstverlening zijn flexibel, sterk gericht op de klant, waarbij procesinnovaties een belangrijke rol spelen. Hier liggen dus kansen!

Het belang van flexibiliteit blijkt ook uit een recente studie van het ministerie van Economische Zaken¹⁸. Deze studie verklaart het verschil in arbeidsproductiviteitsgroei tussen de VS en Europa in de jaren 1995-2002 door de verschillende prestaties van excellente sectoren en bedrijven. Deze presteren in de VS beter en bevorderen daarmee de productiviteitsgroei sterker dan in de EU. Als de excellente bedrijven en sectoren in Europa net zo goed presteerden, zou de productiviteitsgroei in de EU ongeveer gelijk zijn aan die in de VS. Het beeld in Nederland is vergelijkbaar met dat van de EU, met de aantekening dat de Nederlandse arbeidsproductiviteitsgroei in 1995-2002 onder het Europees gemiddelde lag. Nederland kent dus, net als de EU, een gebrek aan excellentie. Dat komt voor een groot deel door de inflexibiliteit van onze economie. In de VS is de economie veel flexibeler. Deze flexibiliteit zorgt ervoor dat in de VS het aantal arbeidsplaatsen vooral groeit in de meest productieve sectoren en bedrijven; in de EU gebeurt dat juist in de minst productieve sectoren en bedrijven.

2. Herpositionering van bedrijfsactiviteiten (outsourcing en offshoring)

De toenemende mondiale concurrentie dwingt bedrijven daar te produceren waar de prijs-/prestatieverhoudingen het best zijn. Voor Nederland is dat niet nieuw. Nederland is van oudsher een open economie. Internationale handel en economische samenwerking zijn voor ons land altijd een belangrijke bron van economische groei geweest. Dit geldt ook voor de buitenlandse investeringen. Sterk punt van Nederland daarbij is dat een groot aantal multinationals hun hoofdkantoor in ons land heeft gevestigd. Nederland is dus een aantrekkelijke vestigingsplaats. Dat geeft de Nederlandse economie extra kansen om te profiteren van internationalisering.

¹⁸ Fostering excellence: challenges for productivity growth in Europe, studie van het Ministerie van Economische Zaken op basis van onderzoek van Bart van Ark, Eric Bartelsman en McKinsey&Company t.b.v. informele Raad voor het Concurrentievermogen, juli 2004.

Verplaatsing van bedrijfsactiviteiten behoort tot de dynamiek van het economisch proces. Nederlandse voorbeelden zijn de textiel-, leer-, karton- en scheepsbouwindustrie. In de jaren '70 en '80 zijn die groten-deels uit Nederland vertrokken. Diezelfde dynamiek zorgt ervoor dat er weer andere activiteiten voor in de plaats komen. Nederlandse voorbeelden zijn in dit geval kunststof composieten, biotechnologische processen, micro-elektronica en steeds meer ook de creatieve industrie. Verplaatsing van productie naar locaties waar dat het beste kan, zorgt voor hogere welvaart. Ook omdat bedrijven hierdoor nieuwe markten kunnen aanboren. De productiefactoren in het land waaruit verplaatst wordt kunnen dan voor andere, meer productieve zaken worden ingezet.

Dit neemt niet weg dat de gevolgen voor direct betrokken ondernemers, medewerkers en de gemeenschappen die hiermee te maken hebben, ingrijpend zijn. Zeker als verplaatsing van bedrijfsactiviteiten leidt tot verlies van banen. Juist daarom zijn flexibiliteit en vernieuwingsvermogen van de economie zo belangrijk. Hierdoor ontstaan nieuwe vormen van bedrijvigheid en werkgelegenheid. Dit heeft tot gevolg dat betrokkenen -die als gevolg van bedrijfsverplaatsing hun baan verliezen- weer snel perspectief hebben om elders aan de slag te gaan.

Amerikaanse en Europese bedrijven verplaatsen al decennialang productiecapaciteit naar Azië en Midden- en Oost-Europa. Dat heeft deze bedrijven vaak concurrerend gemaakt, bijvoorbeeld vanwege de kostenvoordelen. Verplaatsing van delen van de productiecapaciteit naar het buitenland zorgt ook voor nieuwe kansen voor ondernemingen. Het gaat immers niet alleen om uitbesteding (outsourcing), maar ook om uitbreiding van activiteiten. Bedrijven kunnen nieuwe markten aanboren en worden daardoor als geheel sterker¹⁹.

Box 02 Zweeds bedrijf: van Hoogezand tot Slowakije

Het Zweedse SCA heeft in Hoogezand een nieuwe productielijn voor incontinentieluiers geopend. Een andere, uitontwikkelde lijn voor producten aan het eind van hun levenscyclus, is verplaatst naar Slowakije. Om de nieuwe productielijn verder te ontwikkelen is hooggeschoold personeel nodig. Dat is in Nederland beschikbaar. Wanneer SCA de productie goed onder de knie heeft, gaat die over naar een goedkopere regio met lagere lonen. SCA neemt de relatief hoge loonkosten in Nederland voor lief vanwege de geografische ligging. Omdat West-Europa de grootste afzet- en groeiemarkt is zijn de transportkosten vanuit Nederland juist laag.

Bron: SCA.

¹⁹ Dit was de conclusie van een onderzoek dat EZ en FME-CWM in 2003 hebben gedaan naar bedrijfsverplaatsing naar Midden- en Oost Europa.

Cruciaal zijn de flexibiliteit en het vernieuwingsvermogen van de economie. Hiervoor is een goed ondernemingsklimaat een noodzakelijke voorwaarde. Flexibiliteit en vernieuwingsvermogen lopen spaak als het ondernemingsklimaat niet op orde is en relatief verslechtert ten opzichte van het buitenland. Dan staan tegenover bedrijfsverplaatsingen per saldo onvoldoende nieuwe economische activiteiten. Hetzij, omdat er minder vernieuwende binnenlandse bedrijven zijn, hetzij omdat er onvoldoende nieuwe buitenlandse bedrijven zich willen vestigen. Met andere woorden: de dynamiek van het economisch proces stukt. Juist op dit punt leggen bedrijven de laatste tijd sterk de nadruk, zo blijkt bijvoorbeeld uit de SWOT-analyse.

Naast verplaatsing van productiecapaciteit staat ook internationalisering van R&D steeds meer in de belangstelling. Deze internationalisering kent twee kanten. Ten eerste de uitstroom van R&D-investeringen. Uit een studie van het Centraal Planbureau blijkt dat er geen sprake is van grootschalige verplaatsing van R&D uit Nederland naar het buitenland²⁰. Dit wordt bevestigd door binnenkort te verschijnen onderzoek van het Ministerie van Economische Zaken²¹. De tweede kant is de instroom van R&D. Uit het te verschijnen EZ-onderzoek blijkt dat in Nederland circa 21% van de totale private R&D door buitenlandse bedrijven wordt verricht. Nederland neemt hiermee een gemiddelde positie in, vergelijkbaar met landen als Frankrijk, Duitsland en de VS. Dit neemt niet weg dat Nederland op twee cruciale vestigingsplaatsfactoren van R&D (het aantal afgestudeerden in de richting bètatechniek en de publiek-private samenwerking (PPS)) niet goed scoort. Dit vormt een bedreiging voor de aantrekkelijkheid van Nederland voor buitenlandse R&D-investeringen. Juist deze R&D-investeringen zijn van belang voor de aantrekkingskracht op technologie-studenten en technische faculteiten. Daarnaast leidt bedrijfsresearch regelmatig tot 'spin offs', die zelf ook weer economische activiteiten ontwikkelen.

Recente publicaties spreken van sterk groeiende voornemens bij ondernemers om hun bedrijfsactiviteiten te verplaatsen. De beschikbare macrocijfers wijzen er echter niet op dat vanuit Nederland massaal productie en R&D verplaatst wordt naar het buitenland²². Uit eigen onderzoek van EZ en FME/CWM (2003)²³ blijkt dat een beperkt percentage van de geënquêteerde bedrijven een deel van hun activiteiten heeft verplaatst of zich daarop oriënteert. Naast het lage kostenniveau speelt hier vooral het 'volgen van de markt' een belangrijke rol. Doordat het bedrijf nieuwe markten kan aanboren, wordt het als geheel sterker. Het ministerie van Economische Zaken voert op het moment nog verder onderzoek uit om meer gedetailleerd inzicht te krijgen in de motieven die een rol spelen bij bedrijfsverplaatsingen.

²⁰ Cornet, M. en M. Rensma (2001) The location of R&D in the Netherlands, Trends, determinants and policy, Centraal Planbureau, CPB Document, no. 14, Den Haag. ²¹ Erken, H.P.G., M.J. Kleijn en F.J.H. Lantzendörffer (2004, te verschijnen), Buitenlandse directe investeringen in Research & Development, Een onderzoek naar de beweging van buitenlandse R&D-investeringen en de achterliggende locatiefactoren, Ministerie van Economische Zaken / SenterNovem, Den Haag. ²² Zie bijvoorbeeld SEO, Verplaatsing industrie, hoe erg is het?, SEO-rapport nr.753, Amsterdam, juni 2004 en European Commission, Employment in Europe 2004, recent trends and prospects, augustus 2004. ²³ FME-CWM en EZ, Verplaatsing productiefaciliteiten naar Centraal- en Oost Europa, een versnellend proces, 2003.

Eén ding staat in ieder geval vast: het ondernemingsklimaat in ons land moet aantrekkelijk genoeg zijn én blijven om nieuwe bedrijven te laten ontstaan en van buiten aan te trekken²⁴ en bestaande bedrijvigheid te laten bloeien. Dat is een cruciale voorwaarde voor het groeivermogen van de Nederlandse economie. Het kabinet is zeer doordrongen van het belang hiervan voor de industrie en trekt daar ook conclusies uit.

Box 03 Offshoring en outsourcing

Het Angelsaksische begrip voor verplaatsing van bedrijvigheid naar lagelonenlanden is offshoring. Offshoring is nauw verwant aan het begrip outsourcing. Outsourcing betekent het uitbesteden van activiteiten aan derden. Het is de uitkomst van een afweging tussen zelf doen of uitbesteden (make or buy). Schematisch zien de verschillen tussen offshoring en outsourcing er als volgt uit:

	Binnenland	Buitenland
Uitbesteden aan derden	Binnenlandse outsourcing	Internationale (offshore) outsourcing
In eigen beheer	Binnenlandse investeringen	Offshoring

Bron: OESO 2004.

3. Onderscheidend vermogen en creativiteit steeds belangrijker

Een bedrijf dat producten en diensten met unieke eigenschappen aanbiedt kan daardoor een concurrentievoordeel opbouwen. Dat soort bedrijven is het meest kansrijk. Zij onderscheiden zich op die manier en zorgen voor een hoge toegevoegde waarde. Zo kunnen zij een sterke marktpositie veroveren. Nog minder dan in het verleden kunnen bedrijven het zich veroorloven om zich slechts te concentreren op de technische kant van hun producten en productieprocessen. Het negeren van de klant wordt tegenwoordig keihard afgestraft. Vooral in consumentenmarkten bepalen design, lifestyle en imago het succes van producten en diensten. Dat leidt ertoe dat veel bedrijven zich steeds meer toeleggen op het bedienen van een deel van de markt. Wie zich op deze manier in de markt wil onderscheiden moet voortdurend innoveren via toepassing van (nieuwe) kennis in nieuwe producten. Daarbij zal de betekenis van creativiteit in het proces van vernieuwing aan belang toenemen. Creativiteit in oplossingen, productontwerp en samenwerkingsverbanden wordt steeds belangrijker.

²⁴ Zie ook het recente World Investment Report 2004 van Unctad.

Box 04 Cultuur en creativiteit: van steeds grotere economische betekenis

De economische betekenis van cultuur en creativiteit staat volop in de belangstelling. In zijn boek 'The Rise of the Creative Class' (2000) beschrijft Richard Florida hoe creativiteit in de geïndustrialiseerde wereld steeds meer een essentiële bron van welvaartscreatie vormt. Daarbij wijst hij op de ontwikkeling van de creatieve industrie (onder andere design, mode, film, televisie en radio, uitgeverij), maar ook op de betekenis van creativiteit als bron van innovatie in andere sectoren en de effecten van een creatieve omgeving op de economie als geheel.

Ook in Nederland lijkt de economische betekenis van creativiteit aanzienlijk. Bovendien groeit die betekenis nog steeds. Schattingen van de bijdrage van de creatieve industrie aan het BBP lopen (afhankelijk van gekozen definities) uiteen van 1,7% tot wel 9,5%²⁵. Als we kijken naar het aantal banen waarbij creativiteit de core business is, kan de daarmee gemoeide werkgelegenheid oplopen tot naar schatting 20% van de totale werkgelegenheid²⁶. Dit hoge aandeel hangt samen met het feit dat 'innovatie' niet langer alleen maar 'technologie' betekent. Nederlandse ondernemingen slagen er uitstekend in om op een creatieve manier -bijvoorbeeld door design- waarde toe te voegen aan producten en zich op deze wijze te onderscheiden. Ook scoort Nederland goed (vierde positie) in een ranking van de creatieve kwaliteit van de leefomgeving²⁷.

²⁵ W. Manshanden, O. Raspe, P. Rutten, De waarde van creatieve industrie, Economisch Statistische Berichten, 28-5-2004, p.252-254. ²⁶ G. Marlet, C. van Woerkens, Het economisch belang van de creatieve klasse, Economisch Statistische Berichten, 11-6-2004, p. 280-283; R. Florida, I. Tinagli, Europe in the Creative Age, 2004. ²⁷ R. Florida, I. Tinagli, 2004.

3 Het ondernemingsklimaat onder druk

De Nederlandse industrie en aanverwante dienstverlening hebben een kansrijke uitgangspositie. Ondernemers geven aan dat zij in Nederland nog steeds over voldoende sterke punten beschikken om kansen te creëren. Tegelijkertijd benadrukken zij dat het wel steeds moeilijker wordt om die kansen te verzilveren (zie box kansen en bedreigingen en SWOT-analyse). Wat zijn nu de meest serieuze bedreigingen voor de flexibiliteit en het aanpassingsvermogen van ons bedrijfsleven? Ondernemers noemen de volgende zeven knelpunten:

1. Steeds meer druk van wet- en regelgeving;
2. Kosten en inflexibiliteit van arbeid;
3. Gebrek aan fysieke ruimte en afnemende kwaliteit infrastructuur;
4. Relatieve verslechtering fiscaal ondernemingsklimaat;
5. Te weinig kwalitatief goede arbeid (onvoldoende aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt);
6. Onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en het bedrijfsleven;
7. Specifieke knelpunten per sector of doelgroep.

Dit hoofdstuk bevat een toelichting op hoe ondernemers deze knelpunten ervaren. Deze problemen worden door diverse onderzoeken bevestigd. Aan het eind van dit hoofdstuk wordt hier -in de reactie van het kabinet op de knelpunten- nader op ingegaan.

Box 05 Kansen en bedreigingen van de zes hoofdgroepen van bedrijvigheid

Basis- en productindustrie

- **Kansen:** Bundeling van kennis en samenwerking met kennisinstututen met nadruk op toegepast en praktisch onderzoek. Verlaging arbeidskosten door verdere procesautomatisering. Nieuwe materialen en processen. Ontstaan sense of urgency voor Nederlandse basisindustrie. Gebruik van voorsprongpositie op milieugebied. Ontwikkeling van nieuwe markten in Oost-Europa.
- **Bedreigingen:** Vertrek van productindustrie naar lagelonenlanden. Blijvend ontbreken van level playing field qua milieuregelgeving, procedures, steun en hoogte van de energieprijzen. Toenemende logistieke congestie. Blijvend tekort aan goed opgeleide technische medewerkers. Besluitvorming vestigingsplaats door buitenlandse moeders.

Machine- en systeemindustrie

- **Kansen:** Groeiende markt in Oost-Europa en Zuidoost-Azië voor geavanceerde machines en apparaten. Concentratie op speerpunttechnologieën en niches op basis van intensieve samenwerking tussen bedrijven en kenniscentra. Service en onderhoudsactiviteiten bij afnemers.

Nieuw technologiebeleid van de overheid. Regiefunctie in internationale supply chains.

- **Bedreigingen:** Gerichte overheidsinvesteringen in andere landen (level playing field). Passiviteit van de overheid. Stijging loonkosten en verdwijnen van werkgelegenheid. Leegloop technische opleidingen; onder schaal raken van kennisclusters. Verslechtering kwaliteit infrastructuur. Shareholdervalue-denken bedreigt behoud en uitbouw van kennisvoorsprong.

Voedings- en Life Sciencesindustrie

- **Kansen:** Farma en biochemie zijn attractieve groeimarkten. Life sciences leveren aantrekkelijke innovaties. Versterking van de relatie tussen bedrijven, kennisinstellingen en consumenten. Nieuwe coalitie tussen bedrijven, overheid en kenniscentra. Ontwikkeling van ketensturing in marktgestuurde ketens.
- **Bedreigingen:** Geen ruimte primaire sector onder andere door strenge regels en handhaving, geen level playing field. Handelspositie onder druk door crises als BSE, vogelpest etcetera. Verplaatsing agro- en voedingsmiddelenproductie naar lagelonenlanden. Macht retailers. Bedrijfsonvriendelijke regels (geneesmiddelen en voedingsmiddelen). Weerstand tegen biotechnologie. Gebrek aan ondernemerschap en bereidheid op lange termijn te investeren.

Vervoer, bouw, infra

- **Kansen:** Uitbreiding EU. Vraag naar geïntegreerde dienstverlening. Diepteinvesteringen in infra. Gebruik breedband en internet. Ontstaan van level playing field in EU. Door geringe schaalgrootte snelle realisatie van netwerkfuncties.
- **Bedreigingen:** Onduidelijke koers overheid in regulering en deregulering; restrictief vergunningenbeleid. Toezichhouders met beperkte deskundigheid. Vermindering synergie-effecten door splitsing ketens. Schaalvergroting bij buitenlandse concurrenten. Onvoldoende harmonisatie in EU. Toenemende excentrische ligging in EU.

Financiële en ICT-diensten

- **Kansen:** Inrichting van shared service centers, ook in buitenland, technologische mogelijkheden in ketens. Benutten van competenties in buitenland. Verbreiding dienstenpakketten. Synergie financiële en ICT-diensten. Stimulering van projecten en standaardisatie door overheden (NL en EU).
- **Bedreigingen:** (Verdere toename van) regelgeving. Claimcultuur en reputatierisico. Onvoorspelbare ontwikkelingen van wet- en regelgeving. Volatiliteit beleggingsopbrengsten. Sterke internationale concurrentiepositie. Overheidsbezuinigingen. Geen bereidheid voor extra diensten te betalen. Verdwijnen van hoog gekwalificeerde arbeid naar lagelonenlanden. Afnemende instroom ICT-studenten.

Media, uitgeverijen en cultuur

- **Kansen:** Eenvoudiger distributie door digitalisering. Convergentie van media. Consumenten hebben meer tijd en geld voor media en cultuur. Synergie tussen cultuur en (re)creatie. Toenemend belang van content. Nieuwe doelgroepen en maatschappelijke knelpunten vragen eigen benadering.
- **Bedreigingen:** Mensen lezen minder. Mediawet werkt beperkend. Bescherming copyrights onduidelijk. Toenemende bureaucratie. Te weinig maatschappelijke waardering voor cultuur en creativiteit. Overheidsmaatregelen zoals studiehuis.

Bron: Berenschot, Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van industrie en diensten. Kwalitatieve SWOT-analyse voor de Industriebrief.

3.1 Steeds meer druk van wet- en regelgeving

Ondernemers ervaren op nationaal en Europees niveau steeds meer druk van wet- en regelgeving. Zij vinden dat een groot probleem. Het leidt te veel af van hun kernactiviteiten, beperkt hun vermogen om snel in te spelen op veranderende omstandigheden en vormt een aanzienlijke kostenpost.

De belangrijkste probleemgebieden zijn:

- **Administratieve lasten:** de kosten die ondernemers moeten maken om aan informatieverplichtingen van de overheid te voldoen. In Nederland bedragen deze kosten 16,4 mld. euro. Dat komt overeen met 3,6% van het BBP²⁸;
- **Nalevingskosten:** ondernemers hebben te maken met talloze regels, waarvan de doelstelling lang niet altijd duidelijk is. Daardoor zijn de nalevingskosten -de kosten die zij moeten maken om aan de wet- en regelgeving te voldoen- hoog. Ondernemers geven aan dat Nederland bij de implementatie van EU-regelgeving, vergeleken bij andere landen, soms verder gaat dan strikt noodzakelijk is. Dit leidt ook tot relatief hoge nalevingskosten en verstoort het internationale gelijke speelveld van ondernemingen. Verder wordt kritiek geleverd op de rigiditeit van regels, bijvoorbeeld op het terrein van vergunningen. Aanvraag- en behandelprocedures duren lang en belemmeren ondernemers om snel in te spelen op veranderende marktomstandigheden. Te lang onduidelijkheid over vergunningen of verlenging van vergunningen maakt dat zij twijfelen over investeringen;
- **Inconsistentie:** uit de meldingen bij het Meldpunt Tegenstrijdige Regelgeving van het ministerie van EZ blijkt dat de toepassing en interpretatie van wetten en regels de nodige strijdigheden bevat. Soms worden wetten en regels op lokaal niveau verschillend uitgelegd en toegepast. Dat leidt tot aanzienlijke onzekerheden bij bedrijven;
- **Handhaving:** ook de handhaving van wet- en regelgeving leidt tot problemen voor ondernemers. Handhavingstructuren vertonen overlappingen, zijn niet altijd eenduidig en brengen voor bedrijven te veel lasten met zich mee. Bovendien kunnen verschillende handhavingstructuren leiden tot verstoring van het speelveld van ondernemingen.

²⁸ Kabinetsbrief Meer ruimte voor ondernemen door minder lasten, Kamerstukken II, 2003-2004, 29515 nr. 1.

Box 06 Tegenstrijdige regelgeving. Een voorbeeld...

'Wij hebben een recyclingbedrijf in papier, ijzer en metalen. Sinds 1 juli van dit jaar zijn wij via het besluit Detectie Radioactief Schroot verplicht alle inkomende vrachten door een detectiepoort te laten rijden. Van ieder voertuig dat door de poort rijdt moeten we allerlei gegevens vastleggen. Bijvoorbeeld naam en adres van de vervoerder en naam en adres van de leverancier. Bij 40% van onze metingen gaat het om particulieren. Volgens de privacywetgeving mogen wij deze gegevens daarom niet opvragen of vastleggen'.

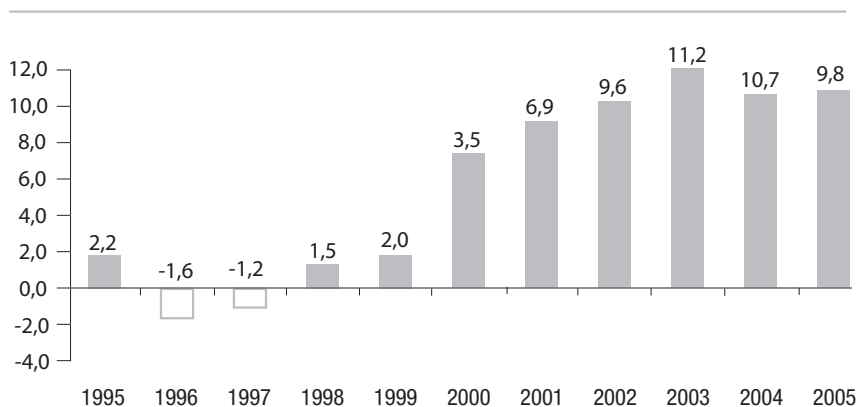
Bron: Meldpunt Tegenstrijdige Regelgeving, Ministerie van Economische Zaken, 2003.

3.2 Kosten en inflexibiliteit van arbeid

Ondernemers uit bijna alle sectoren noemen dit knelpunt. Er spelen drie problemen:

- De kosten van arbeid: de kosten van arbeid per eenheid product stegen de afgelopen jaren in Nederland gemiddeld sneller dan in het buitenland. Dit leidt tot een concurrentienadeel voor bedrijven, omdat dit kostenverhogend werkt op de prijs van geproduceerde producten en diensten. Uit onderstaande figuur blijkt dat de arbeidskosten in Nederland sinds 1997 ieder jaar harder gestegen zijn dan bij de euroconcurrenten. Pas in 2004 komt dat, volgens berekeningen van het CPB, tot stilstand en dalen de arbeidskosten per eenheid product weer;

Figuur 2: arbeidskosten per eenheid product in Nederland ten opzichte van de Euroconcurrenten (cumulatief %)

Bron: CPB, Centraal Economisch Plan 2004.

- Het aantal gewerkte uren: ondernemers geven aan dat het relatief lage aantal gewerkte uren in Nederland -veel verlofdagen en deeltijdarbeid- steeds moeilijker opgevangen kan worden in het bedrijfsproces. Meer en meer vormt het een rem op de flexibiliteit en het aanpassingsvermogen van het industriële en dienstverlenende bedrijfsleven;
- Inflexibiliteit: ook de relatieve inflexibiliteit van arbeid, bijvoorbeeld op het terrein van het ontslagrecht, vormt steeds meer een probleem. Dit verhindert ondernemingen om hun personeelsbestand snel aan te passen aan veranderende marktomstandigheden. De inflexibiliteit maakt ondernemers terughoudend bij het aannemen van nieuw personeel. Ook blijkt het recht op deeltijdarbeid veel lastiger in te passen in ploegensystemen bij de maakindustrie dan bijvoorbeeld in de dienstverlenende sector.

Box 07 System-supplier kan nauwelijks 'mee-ademen' met de markt

De inflexibiliteit van arbeid (in de zin van ontslagrecht, PEMBA, zorgverloven) is voor alle typen bedrijven in de Nederlandse maakindustrie een groot probleem, in het bijzonder voor de system-supplier. Dit type bedrijf moet namelijk als geen ander kunnen 'mee-ademen' met de markt. Dit laatste is in Nederland lastig, gezien de rigide arbeidswetgeving.

Toeleveranciers kunnen voor hun productie meestal maar acht weken vooruitkijken. Een bedrijf moet dus enorm wendbaar zijn. Noodgedwongen werken ondernemers daarom steeds vaker met tijdelijke arbeidskrachten. Deze mensen mag je echter maar drie keer in drie jaar een contract geven. Daarna moet je ze in vaste dienst nemen. Dat is uiteraard oninteressant in tijden waarin de vraag onzeker is.

Bron: MKB industriemonitor 2004.

3.3 Gebrek aan fysieke ruimte en afnemende kwaliteit infrastructuur

Ruimte voor bedrijvigheid betekent ook letterlijk ruimte. Een groot aantal ondernemers uit verschillende sectoren geeft in de SWOT-analyse aan dat op dit punt problemen in Nederland bestaan. Vooral ondernemers uit vervoer, bouw en infra ervaren de infrastructuur als knellend. Maar ook ondernemers uit andere sectoren, bijvoorbeeld de basisindustrie, de machine- en systeemindustrie en financiële en ICT-diensten, noemen de afnemende kwaliteit van de fysieke infrastructuur en de slechte bereikbaarheid een serieus knelpunt. Daar staat tegenover dat de excellente informatie-infrastructuur van ons land volgens de ondernemers wél veel kansen biedt voor bestaande en nieuwe vormen van bedrijvigheid.

3.4 Relatieve verslechtering fiscaal ondernemingsklimaat

Ondernemers ervaren de relatieve verslechtering van het fiscaal ondernemingsklimaat steeds meer als een probleem. Zij constateren dat het fiscaal ondernemingsklimaat in Nederland vooral de laatste jaren relatief is verslechterd ten opzichte van het buitenland. Dit benadeelt het Nederlandse investeringsklimaat. Ondernemingen, ook industriële, zullen minder geneigd zijn in Nederland te investeren.

Box 08 Ierland aantrekkelijk vanwege belastingklimaat

Sinds enkele jaren investeren chemische -en dan vooral farmaceutische- bedrijven fors in nieuwe productielocaties in Ierland. Zij worden daarbij onder andere aangetrokken door het lage tarief van de vennootschapsbelasting van 12,5%. In 2002 bedroegen de investeringen in de Ierse chemie in totaal 8,8 mld. euro. De investeringen van de chemische industrie in Nederland bedroegen dat jaar 1,8 mld euro.

Bron: VNCI.

3.5 Te weinig kwalitatief goede arbeid (onvoldoende aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt)

Ondernemers in de basis- en productindustrie wijzen op de matige beschikbaarheid van goed geschoold technisch personeel. Met name bestaan er zorgen over het VMBO. In de huidige vorm levert dat te weinig kwalitatief goed geschoolde medewerkers. Ondernemers uit de machine- en systeemindustrie wijzen vooral op een gebrek aan hooggeschoolde technische medewerkers. Ondernemers vrezen dat hierdoor de R&D-functie van bedrijven op termijn uit Nederland zal moeten wegtrekken. Dat wordt nog versterkt door het feit dat het zeer lastig is buitenlandse kenniswerkers in dienst te nemen. Bedrijven worden daardoor bijna gedwongen zich te vestigen op plaatsen waar deze kenniswerkers wel te vinden zijn.

Box 09 Bouten en moeren: kun je daar iets mee...?

Het VMBO is van grote maatschappelijke betekenis voor de opbouw van het menselijk kapitaal van de beroepsbevolking. Daarmee is het VMBO dus een belangrijke toeleverancier voor het beschikbare arbeidsaanbod van bedrijven. Bedrijven wijzen echter steeds vaker op problemen in het VMBO.

Een voorbeeld:

‘Alle jaren van ons bestaan in Nederland hebben wij, als dochter van een buitenlandse moeder, probleemloos kunnen opereren op het gebied van de personele bezetting, zowel kwantitatief als kwalitatief’, aldus de directeur van Scania Nederland. ‘De laatste jaren slaat de balans in Nederland door. Zo komen er steeds minder laag en middelbaar technisch geschoolde mensen uit het onderwijs. Het VMBO is een onvoldoende basis om, al was het maar op een bescheiden niveau, technisch aan het werk te kunnen’.

‘Wij maken ons daar grote zorgen over. Wij kunnen nu nog via ons bedrijfsopleidingscentrum in de opleidingslacune voorzien. Dit brengt echter steeds meer kosten met zich. Terwijl ons zusterbedrijf in Frankrijk deze kosten niet hoeft te maken, omdat het onderwijssysteem daar beter aansluit op de eisen van een bedrijf als het onze’.

‘Populair gezegd: op het VMBO leer je dat er bouten en moeren bestaan. Maar dat je daar ook iets mee kunt doen, dat leer je tegenwoordig niet meer’.

Bron: Scania Nederland BV.

3.6 Onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en het bedrijfsleven

Nederland heeft over het algemeen een sterke publieke kennisinfrastructuur (universiteiten, kennisinstellingen etc.). Maar er is onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en de kennisvraag en behoefte van bedrijven. Zo geven ondernemers uit de machine- en systeemindustrie aan dat de ontwikkeling van kennis versnipperd is en niet bepaald gericht op de industrie. Ondernemers uit de basis- en productindustrie zien meer bundeling van kennis en samenwerking met kennisinstututen als een belangrijke kans om groeipotenties te benutten. Ondernemers uit de voedings- en life sciences-industrie stellen dat hun sterke uitgangspositie te danken is aan de vanouds sterke samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen in deze sector. Deze samenwerking moet nog intensiever, vinden de ondernemers. Daarbij moet er meer aandacht zijn voor het ontwikkelen en benutten van wetenschappelijke kennis van life sciences en kennis van producten. Snelle verspreiding van (nieuwe) kennis vanuit de kennisinfrastructuur is een voorwaarde voor de innovatie van het MKB. Er moeten sterkere regionale netwerken komen tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden. Ondernemers vinden dat de rijksoverheid in de organisatie daarvan een rol moet spelen, omdat de betrokken partijen op regionaal niveau door onder andere informatieproblemen onvoldoende in staat zijn elkaar gemakkelijk te vinden.

3.7 Specifieke knelpunten per sector of doelgroep

Uit de SWOT-analyse en de gesprekken met ondernemers komen ook knelpunten naar voren, die zich slechts in één sector voordoen of die van invloed zijn op een beperkte groep bedrijven. Het gaat dan bijvoorbeeld om regelgeving die voor één specifieke sector geldt. Of om een gebrek aan een gelijk speelveld (level playing field). Voorbeelden van knelpunten voor een beperkte doelgroep zijn problemen van starters en doorgroeiers. Ondernemers verwachten dat de overheid ook aandacht besteedt aan dit soort knelpunten.

3.8 Rode draad: de overheid teveel op afstand van de industrie

Valt er nu een 'rode draad' te ontdekken die door alle knelpunten heen loopt? Ja: steeds weer komt het beeld terug van een overheid die te veel op afstand staat van het bedrijfsleven. Ondernemers vinden dat de Nederlandse overheid te weinig weet van het bedrijfsleven en bovendien onvoldoende oog heeft voor wat er speelt onder ondernemers. Voor generieke problemen worden algemene oplossingen bedacht, die niet gedragen worden door kennis over hoe dit in individuele bedrijfstakken uitwerkt. Ook vinden ondernemers de Nederlandse overheid minder behulpzaam in lobby en promotie en minder actief als 'launching customer' dan buitenlandse overheden. Daarnaast noemen zij de overheid nogal terughoudend als het gaat om actieve participatie in publiek-private samenwerkingsovereenkomsten. Tenslotte oordelen de ondernemers dat de Nederlandse overheid te weinig bereid is om ongelijke concurrentievoorwaarden in internationaal verband aan te pakken en/of te matchen.

3.9 Reactie kabinet

De SWOT-analyse geeft een beeld van hoe het bedrijfsleven aankijkt tegen het ondernemingsklimaat. Zeven knelpunten vormen volgens de ondernemers een serieuze bedreiging voor het concurrentievermogen van de Nederlandse industrie. Het kabinet herkent de signalen van de ondernemers en onderkent dat het ondernemingsklimaat in Nederland de afgelopen jaren relatief is verslechterd. Dit blijkt uit de dalende positie van Nederland op de internationale ranglijsten van het ondernemingsklimaat. De oorzaken van deze daling komen overeen met de door de ondernemers aangedragen zeven knelpunten. Zo blijkt uit de ranglijst van het Institute for Management Development (IMD) dat Nederland in de periode 2000-2004 is gedaald van de vierde naar de vijftiende plaats. Deze daling wordt volgens het IMD veroorzaakt door de effectieve druk van de inkomstenbelasting, de hoogte van het Vpb-tarief, het R&D-klimaat, het aantal gewerkte uren, de relatieve hoge arbeidskosten per eenheid product, de matige beschikbaarheid van technisch personeel en de druk van wet- en regelgeving.

Ook de OESO wijst in haar jaarlijkse overzichten per land (economic surveys) op deze knelpunten voor Nederland²⁹. Om het ondernemingsklimaat te verbeteren, beveelt de OESO Nederland aan om de druk van wet- en regelgeving te verminderen, de interactie tussen het publieke kennisaanbod en de kennisvraag van bedrijven te bevorderen, de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren en de flexibiliteit van de arbeidsmarkt te vergroten.

Om het ondernemingsklimaat te verbeteren heeft het kabinet bij zijn aantreden maatregelen genomen.

Met de nota 'Kiezen voor Groei' zijn daar recent de nodige maatregelen aan toegevoegd.

Ook herkent het kabinet het beeld dat de overheid de afgelopen jaren teveel op afstand van de industrie is komen te staan. De afgelopen jaren heeft de overheid onvoldoende rekening gehouden met de effecten van het beleid op de concurrentiepositie van het bedrijfsleven. Met de Industriebrief wil het kabinet daar verandering in brengen. Het kabinet zal zich ervoor inzetten dat de afstandelijkheid die ondernemers vanuit de overheid ervaren omslaat in 'betrokkenheid' met hart voor de industrie. Dit betekent aan de ene kant dat de rol van de overheid, bijvoorbeeld als regelgever, beperkter moet worden ingevuld. Aan de andere kant zal de rol van de overheid, bijvoorbeeld als aanspreekpunt van het bedrijfsleven, moet worden geïntensiveerd. Vanuit die betrokkenheid zal de overheid zich met kracht en overtuiging inzetten.

²⁹ OESO, Economic Review, the Netherlands, 2004.

4 Visie op het industriebeleid

In dit hoofdstuk geeft het kabinet zijn visie op het industriebeleid. Doel van het industriebeleid is het vergroten van het aanpassings- en vernieuwingsvermogen van het Nederlandse (industriële) bedrijfsleven en daarmee van de economie als geheel.

De zeven knelpunten die ondernemers in ons land ervaren komen niet zomaar uit de lucht vallen. Met het industriebeleid wil het kabinet die oorzaken bij de wortel aanpakken. Rode draad daarbij is het scheppen van een speelveld waarop bedrijven nationaal en internationaal volop ruimte hebben om zich te ontplooiën. Waar succes wordt beloond en waar het aantrekkelijk is om te investeren. Waar excellerende bedrijven de wind in de zeilen krijgen³⁰.

Om dat te bereiken kiest het kabinet de komende jaren fundamenteel voor bedrijvigheid en ondernemerschap in ons land. Met een overheid die zich betrokken voelt en tegelijkertijd in staat is ruimte te scheppen. Hoe gaat het kabinet die ruimte scheppen? Dat gebeurt langs drie sporen:

1. Randvoorwaarden op orde;
2. Versterken van het vernieuwingsvermogen;
3. Aandacht voor specifieke sectoren of groepen van bedrijven.

Hieronder worden die sporen toegelicht.

4.1 Randvoorwaarden op orde

Flexibiliteit nodig

Waar investeren bedrijven? Daar waar het rendement op hun investeringen het grootst is en waar zij hun ondernemingsdoelen ook op langere termijn kunnen nastreven. Industriële bedrijven opereren op internationale markten met zeer veel en zeer goede concurrenten. Het ondernemingsklimaat moet bedrijven dus in staat stellen uit te blinken. Onder andere uit de SWOT-analyse blijkt dat het ondernemingsklimaat in Nederland dat niet voldoende doet: de randvoorwaarden voor het bedrijfsleven zijn niet op orde. De Nederlandse economie is daardoor niet flexibel genoeg, terwijl bedrijven zonder die flexibiliteit niet of moeilijk kunnen excelleren.

³⁰ Zie ook AWT- advies nr. 53, Backing winners, van generiek technologiebeleid naar actief innovatiebeleid, 2003 en advies nr. 59, Tijd om te oogsten, 2004.

Om ervoor te zorgen dat bedrijven dat in ons land wél kunnen, moeten de randvoorwaarden dus op orde zijn. Alleen dan zullen bedrijven ook in Nederland blijven investeren en zullen we buitenlandse bedrijven blijven aantrekken. Dat betekent concreet dat:

- het fiscale regime concurrerend moet zijn;
- wetten en regels efficiënt zijn vormgegeven;
- kapitaalmarkten snel en efficiënt moeten werken;
- het mededingingsbeleid zorgt voor goed werkende markten;
- bedrijven tegen redelijke kosten kunnen beschikken over goed opgeleid en productief personeel;
- Nederland moet beschikken over goede (ook digitale) infrastructurele voorzieningen.

Ambitieuze maatregelen

Dat zijn precies de punten waarop het kabinet in de recente nota's 'Kiezen voor groei' en 'In actie voor ondernemers' ambitieuze maatregelen heeft aangekondigd. Die maatregelen moeten de randvoorwaarden van het ondernemingsklimaat in ons land verbeteren. In de nota's 'Ruimte' en 'Pieken in de Delta' en in de nota 'Mobiliteit' kiest het kabinet voor het wegnemen van die infrastructurele verkeers- en vervoersknelpunten, die de groei van de Nederlandse economie als geheel het meest belemmeren.

4.2 Versterken van het vernieuwingsvermogen

Generiek innovatiebeleid

Voor een goede (internationale) concurrentiepositie van bedrijven is vernieuwing van producten, processen en diensten van groot belang. Daarvoor is kennis nodig. Kennisontwikkeling is risicovol en kostbaar. Het gaat bovendien gepaard met 'spill-over effecten': een deel van de baten vloeit naar derden zonder dat de producent daarvan profiteert. Hierdoor zullen investeringen in kennis regelmatig lager uitvallen dan maatschappelijk wenselijk is. Bedrijven die willen innoveren zijn vaak aangewezen op de kennis van publieke kennisinstellingen. Goede onderlinge communicatie en samenwerking tussen publieke en private partijen is daarom van groot belang. Dat blijkt in de praktijk lang niet altijd vanzelfsprekend.

Zo hebben vooral kleine bedrijven vaak te weinig informatie over de toepassingsmogelijkheden van kennis en technologieën. Er is een grote afstand tussen deze bedrijven en de publiek kennisinfrastructuur. Ontwikkeling en benutting van kennis kennen verschillende knelpunten. Daarom is een gevarieerd pakket aan beleidsinstrumenten beschikbaar. Met als doel:

- stimuleren van investeringen in R&D;
- bevorderen van (publiek-private) samenwerking;
- verschaffen van advies en informatie over innovatie aan het MKB;
- stimuleren van technostarters.

Kiezen voor innovatiezwaartepunten

Innovatie gaat vaak gepaard met aanzienlijke schaalvoordelen. Dat betekent dat het inzetten op slechts enkele innovatiegebieden een hogere maatschappelijke opbrengst kan opleveren dan inzetten op alle innovatiegebieden. Daarom is het effectief om in aanvulling op de generieke stimulering van innovatie, de aandacht te concentreren op een aantal velden waarvan verwacht mag worden dat ze een grote bijdrage leveren aan de versterking van de concurrentiekracht van Nederland³¹. Zo ontstaat focus en massa tussen excellente bedrijven en kennisinstellingen. Dat is nodig om op Europese of mondiale schaal een rol van betekenis te spelen. De overheid heeft echter niet voldoende kennis in huis om zelf en alleen een verantwoorde keuze te maken. Daarom is gekozen voor een 'bottom-up'-proces, waarbij de markt actie neemt voor concentratie op innovatiegebieden. De overheid faciliteert en katalyseert het proces en brengt partijen bij elkaar, bijvoorbeeld om nieuwe gebieden te verkennen. Concreet is dat al gebeurd bij scheidingstechnologie en productietechnologie. De visie op stimulerende acties binnen sleutelgebieden van het Innovatieplatform biedt hier vele voorbeelden van³².

Bij de uiteindelijke keuze voor echte zwaartepunten in het innovatiebeleid vraagt de overheid steeds het oordeel van onafhankelijke deskundigen uit wetenschap en bedrijfsleven. Het belangrijkste criterium bij de keuze is de potentiële bijdrage aan duurzame economische groei. Bij het uitvoeren van programma's om de zwaartepunten te ontwikkelen en verder uit te bouwen vraagt de overheid een fors (financieel) commitment van het bedrijfsleven. Uit dat commitment blijkt het geloof van het betrokken bedrijfsleven in de kansen op deze sleutelgebieden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de Technologische Topinstituten (TTI's). Als de private sector zich er sterk in mengt, komt het zwaartepunt daar te liggen waar de economische voordelen het grootst zijn.

³¹ In de brief In actie voor Innovatie van oktober 2003 is deze gedachte uitgebreid toegelicht. ³² Rapport Werkgroep Lange Termijn, Innovatieplatform, 2004.

Box 10 Kiezen in de praktijk

Bsik investeringsimpuls

Een voorbeeld van het kiezen voor innovatiezwaartepunten is het 'Besluit subsidies investeringen in de kennisinfrastructuur' (Bsik). Eind 2003 heeft het kabinet op grond van dit besluit €800 miljoen subsidie toegekend aan 37 projecten. Bij de selectie van de kansrijke thema's waren de ideeën en behoeften uit het veld richtinggevend.

De volgende thema's zijn geselecteerd:

- ICT;
- hoogwaardig ruimtegebruik;
- duurzame systeeminnovatie;
- microsystemen en nanotechnologie;
- gezondheids-, voedings-, gen-, en biotechnologische doorbraken.

Bedrijven en kennisinstellingen hebben vervolgens via een bottom-up-proces projecten ingediend op deze thema's. De subsidie bedraagt 50% van de projectkosten. Kennisinstellingen en bedrijven zijn verantwoordelijk voor de invulling van de andere helft. De Bsik investeringsimpuls is dus een vorm van publiek-private samenwerking (PPS).

'Pieken in de Delta'

De nota 'Pieken in de Delta' kiest voor het stimuleren van kansen met een nationaal belang in alle regio's. Bij het maken van de keuzes maakte het kabinet gebruik van kwantitatieve criteria en van nationale en regionale SWOT-analyses. Zo zijn onder andere vier 'hotspots' geselecteerd: gebieden met een hoge innovatiepotentie. De hotspots zijn: Zuidoost-Nederland (brainport Eindhoven), Oost-Nederland (Driehoek Twente, Wageningen, KAN), Noordvleugel Randstad (inclusief Utrecht) en Zuidvleugel Randstad. Het kabinet wil deze hotspots samen met andere overheden en bedrijven (dus via PPS) versterken. Ook in het Noorden zijn er verschillende kansrijke ontwikkelingen, zoals het genereren van meer spin-off uit de concentratie van energie-activiteiten (het 'EnergyValley-project').

Energie Onderzoek Strategie

Nederland besteedt jaarlijks zo'n €300 miljoen aan energie-innovatie waarvan de helft privaat en de andere helft publiek geld. Enkele jaren geleden bleek uit marktsignalen dat afnemers van energie-innovatie de programmering tot dan toe versnipperd, onhelder en te weinig praktijkgericht vonden. Dit was aanleiding voor EZ om een nieuwe strategie voor energieonderzoek te ontwikkelen. Samen met marktpartijen en kennisinstellingen werd bepaald aan welke onderzoekthema's er behoefte was en werd een sterkte-zwakke-analyse gemaakt van de Nederlandse kennisinfrastructuur op energiegebied. Dit heeft geresulteerd in een beperkte set gerichte onderzoekthema's die aansluiten bij de mogelijkheden van Nederlandse kennisinstellingen en bij de behoefte van het Nederlandse bedrijfsleven.

4.3 Aandacht voor specifieke sectoren of groepen van bedrijven

De kern van het industriebeleid is generiek en van toepassing op alle sectoren van de economie. Soms is voor afzonderlijke sectoren echter maatwerk nodig om concrete barrières op te lossen. Het gaat dan om knelpunten die:

- generiek van aard zijn, maar per sector anders uitwerken;
- die zich alleen in één bepaalde sector voordoen (sectorspecifieke knelpunten);
- die zich alleen in één bepaalde groep bedrijven voordoen (doelgroepspecifieke knelpunten, zoals bij starters of doorgroeiers).

Generiek van aard in specifieke sectoren

Generieke belemmeringen pakken niet in alle sectoren op dezelfde manier uit. Vanwege het belang van een sector voor de economie neemt de overheid soms maatregelen die speciaal zijn toegesneden op die sector. Een voorbeeld: veel sectoren hebben op zeer specifieke manier last van criminaliteit. Daarom zorgt de overheid speciaal voor deze sectoren voor opleidingen op het gebied van criminaliteitspreventie en opname van preventie in een keurmerk.

Sectorspecifieke barrières

Sommige sectoren lopen tegen barrières aan waar andere sectoren geen (of nauwelijks) last van hebben. Als die een voortdurende belemmering vormen voor de bijdrage van de sector aan de economische groei neemt de overheid maatregelen om die sectorspecifieke knelpunten weg te nemen of te verminderen. Een voorbeeld: de bouwsector. Na de bouwenquête heeft het kabinet gekozen voor een veranderingsproces dat moet leiden tot betere marktwerking. Innovativiteit en creativiteit kunnen daardoor gedijen, kwaliteit en klantgerichtheid komen voorop te staan. Om dit veranderingsproces op gang te brengen en te houden is de Regieraad voor de Bouw ingesteld. Deze Regieraad -die bestaat uit gezaghebbende mensen van binnen en buiten de bouwsector- heeft een actieplan³³ opgesteld, waarbij de nadruk zeker in het begin ligt op snelle, resultaatgerichte acties. De Regieraad zorgt dat de resultaten van het actieplan snel ter beschikking komen van de hele sector.

Een ander sectorspecifiek probleem is een ongelijk internationaal speelveld voor bedrijven. Dat ontstaat bijvoorbeeld bij staatssteun door andere landen. De overheid kan dan voor een gelijk speelveld zorgen. Dat kan natuurlijk alleen binnen door de Europese Unie goedgekeurde kaders. Een voorbeeld hiervan is de ordersteun voor de scheepsbouw en de defensiegerelateerde industrie. Het kabinet is in principe tegen het verlenen van staatssteun. Het nastreven van een gelijk speelveld is daarom in eerste instantie altijd gericht op internationale afschaffing van sectorale steunmaatregelen.

³³ Regieraad Bouw, Van raad naar daad, actieplan op hoofdlijnen, 2004.

Doelgroepsspecifieke knelpunten

Starters en groeiers hebben andere, meer specifieke problemen dan bijvoorbeeld het grootbedrijf. Deze problemen hebben meestal te maken met toegang tot de kapitaalmarkt en tot het instrumentarium van de overheid. Een ander voorbeeld zien we bij de liberalisering van de energiemarkt en de effecten daarvan op vooral de grootverbruikers van energie, waaronder de metallurgische industrie. Als deze knelpunten een belemmering zijn voor economische groei, besteedt de overheid aandacht aan de problemen van de betreffende groep bedrijven.

4.4 Visie in een notendop

Met dit industriebeleid krijgen alle bedrijven en clusters de ruimte om in een onderlinge en eerlijke concurrentiestrijd tot winnaars uit te groeien. Het kabinet scheidt de juiste voorwaarden en faciliteert waar nodig de kansen. Het kabinet wijst niet zelf winnaars of verliezers aan. 'Nationale kampioenen' worden dus niet door de overheid geselecteerd. Winnaars en verliezers ontstaan via een bottom-up-proces in de markt. Als de markt niet goed werkt en daardoor de selectie van winnaars en verliezers onvoldoende tot stand komt, moet gekeken worden naar de oorzaken van dit marktfalen. De overheid kan dan proberen dit falen te herstellen, zonder overigens zelf op de stoel van de ondernemer te gaan zitten. Door een combinatie van generieke en specifieke maatregelen krijgen zo winnaars de wind in de zeilen.

4.5 Nederland en Europa

Het Nederlandse industriebeleid sluit aan bij de Europese visie op industriebeleid. In de mededeling 'Industriebeleid na de uitbreiding' (2002) neemt de Europese Commissie het in 1990 vastgestelde industriebeleid van de EU onder de loep om te kijken waar verbeteringen mogelijk zijn. Drie thema's werden hierin centraal gesteld: kennis, innovatie en ondernemerschap (bereidheid tot het nemen van risico's). Om het Europese industriële concurrentievermogen te bevorderen worden acties voorgesteld op de volgende horizontale thema's: bevorderen van innovatie, kennis en onderzoek (R&D investeringen bevorderen, European Research Area, Technological Platforms), ondernemerschap (Actieplan) en duurzaamheid (behalen van de Johannesburg-doelstellingen). Daarnaast wordt veel aandacht besteed aan randvoorwaarden en regelgeving.

Hierop wordt door de Commissie in een mededeling van april 2004 voortgeborduurd. Het Europese industriebeleid moet volgens de Commissie in de eerste plaats de randvoorwaarden creëren waarbinnen ondernemers optimaal economische activiteiten kunnen ontplooiën. Hierbij neemt de Commissie als uitgangspunt dat industriebeleid generiek van aard moet zijn, maar dat rekening moet worden gehouden met de specifieke behoeften en kenmerken van afzonderlijke sectoren. Dit betekent dat de lidstaat in overleg met het bedrijfsleven de knelpunten binnen afzonderlijke sectoren in kaart brengt en ervoor zorgt dat het industriebeleid zo goed mogelijk aansluit op de behoeften van sectoren.

In de context van het industriebeleid gaat de Commissie eveneens verder met de uitvoering van het actieplan voor betere regelgeving. Daarbij wordt erop gewezen dat bij de effectbeoordeling van nieuwe

voorstellen meer rekening gehouden moet worden met aspecten betreffende het concurrentievermogen en dat een beter beeld gevormd moet worden van het cumulatief effect van regelgeving op specifieke industrieën (*business impact assessments*).

In de mededeling van de Commissie wordt ook bijzondere aandacht aan het innovatiebeleid gegeven. Het 'Innovatie Actieplan' en het 'Actieplan 3%' van de Commissie zijn in dit licht bedoeld om een interne markt voor kennis en innovatie te creëren (om zo fragmentatie te voorkomen) en om de kwaliteit van onderzoek te verbeteren en beter te doen aansluiten op de markt. Verder worden vanuit de innovatie-invalshoek het Kaderprogramma Onderzoek & Ontwikkeling, beleid voor de ICT-sector en het mededingingsbeleid behandeld gelet op hun potentiële bijdrage aan het concurrentievermogen van Europa.

Primair ligt de verantwoordelijkheid voor de formulering van industriebeleid dus bij de lidstaten. De Europese instituties (daar waar het Europese wet- en regelgeving betreft) en de lidstaten dienen volgens de Commissie met name op te treden als 'waakhonden' van het concurrentievermogen. Hun gezamenlijke doelstelling is het creëren van de juiste randvoorwaarden waarbinnen de Europese industrie kan groeien en kan concurreren op een steeds grotere mondiale markt.

De Nederlandse aanpak ligt daarmee niet alleen in lijn met het Europese beleid maar spoort ook met soortgelijke aanpakken in omliggende lidstaten.

Box 11 **Industriebeleid in andere EU-lidstaten**

In het industriebeleid van **België** ligt het accent op de samenwerking tussen bedrijven die actief wordt gestimuleerd door de overheid. Hoewel geen sprake is van sectorspecifiek beleid, wordt wel bijzondere aandacht gegeven aan kansrijke sectoren. Dit resulteert in de lancering en ondersteuning van (sectorale) clusters van bedrijven.

Het **Duitse** industriebeleid is in de kern generiek van aard. Stimulering van regio's, clusters of individuele bedrijven wordt niet gezien als een taak van de bondsregering. Op regionaal niveau vindt echter wel (succesvolle) samenwerking tussen overheden en bedrijven plaats.

De traditionele maakindustrie wordt in **Finland** als de motor van economische groei gezien. Binnen het Finse industriebeleid heeft de sectorale benadering plaatsgemaakt voor de clusterbenadering. In navolging van de activiteiten van CBIN is een werkgroep ingesteld die zich specifiek bezig houdt met het aantrekken van buitenlandse investeringen naar Finland.

Het **Franse** industriebeleid is grotendeels generiek van aard, maar er is wel sprake van aanvullend offensief sectorbeleid. De Franse overheid richt zich op het realiseren van Europese 'kampioenen'.

In het **Verenigd Koninkrijk** wordt een generiek industriebeleid gevoerd. Actie van de overheid is gericht op de bevordering van innovatie en productiviteit, met name ook op regionaal niveau (clusterbenadering op regionaal niveau). Beleidsinstrumenten zijn vooral fiscaal en facilitair van aard, waarbij het initiatief van regionale innovatieteams die aan de slag gaan bij bedrijven om de productiviteit te verhogen als een 'best practice' wordt gezien.

In de lidstaten die op 1 mei 2004 zijn toegetreden tot de Europese Unie wordt ook actief industriebeleid gevoerd. Het beleid in **Hongarije** is gericht op 'backing the winners'. De overheid richt zich op integratie van multinationals en ontwikkeling van het MKB. Het beleid is vooral gericht op de ontwikkeling van belangrijke economische factoren zoals het vestigingsklimaat (geografische ligging) en benutting van het arbeidspotentieel. In **Slovenië** richt het industriebeleid zich op het scheppen van randvoorwaarden waarbinnen (nieuwe) ondernemingen kunnen groeien. Aanvullend staat het bevorderen van clusters en netwerken in het beleid centraal.

4.6 Instrumentarium

Het kabinet hanteert verschillende instrumenten om invulling te geven aan het industriebeleid. We hebben het dan bijvoorbeeld over wet- en regelgeving, voorlichting, fiscale en financiële instrumenten. Welk instrument de voorkeur heeft hangt af van het probleem dat opgelost moet worden. Dat geldt ook voor de keuze om financiële instrumenten in te zetten in het industriebeleid. Een financieel instrument moet alleen worden ingezet als het voor het gestelde doel het meest effectieve en efficiënte middel is. Belangrijke voorwaarde voor de effectiviteit van een op (groepen van) bedrijven gerichte financiële regeling is dat de regeling duidelijk meeweegt in het besluitvormingsproces van het bedrijf. Ook de precieze vormgeving van het financiële instrument moet worden gebaseerd op criteria als effectiviteit en efficiëntie.

Van belang is ook dat de organisatie en het beheer van een financiële regeling op orde is. Dat betekent dat de precieze vormgeving van het financiële instrument moet worden gebaseerd op de volgende criteria:

- goede toegankelijkheid voor de doelgroepen;
- beperkte uitvoeringskosten voor de overheid en beperkte administratieve lasten voor de doelgroepen;
- scherpe monitoring en zorgvuldige evaluatie, vooral van de effectiviteit van het instrument.

De laatste tijd zijn vragen gesteld over de effectiviteit van het financieel instrumentarium. Zo heeft de Kamer via de motie Hessels³⁴ verzocht om inzicht in de effectiviteit van het innovatie-instrumentarium. Dit instrumentarium vormt een belangrijk onderdeel van het industriebeleid. In een aparte brief, die parallel aan deze Industriebrief verschijnt, zal de Tweede Kamer uitvoerig worden geïnformeerd over de effectiviteit van het innovatie-instrumentarium. Uit de brief zal blijken dat de huidige beleidsmix gericht op innovatie, gelet op de effectiviteit van de individuele instrumenten, een goede bijdrage levert aan het bereiken van de innovatiedoelstellingen.

³⁴ Kamerstuk 2003-2004, 27 406, nr. 13.

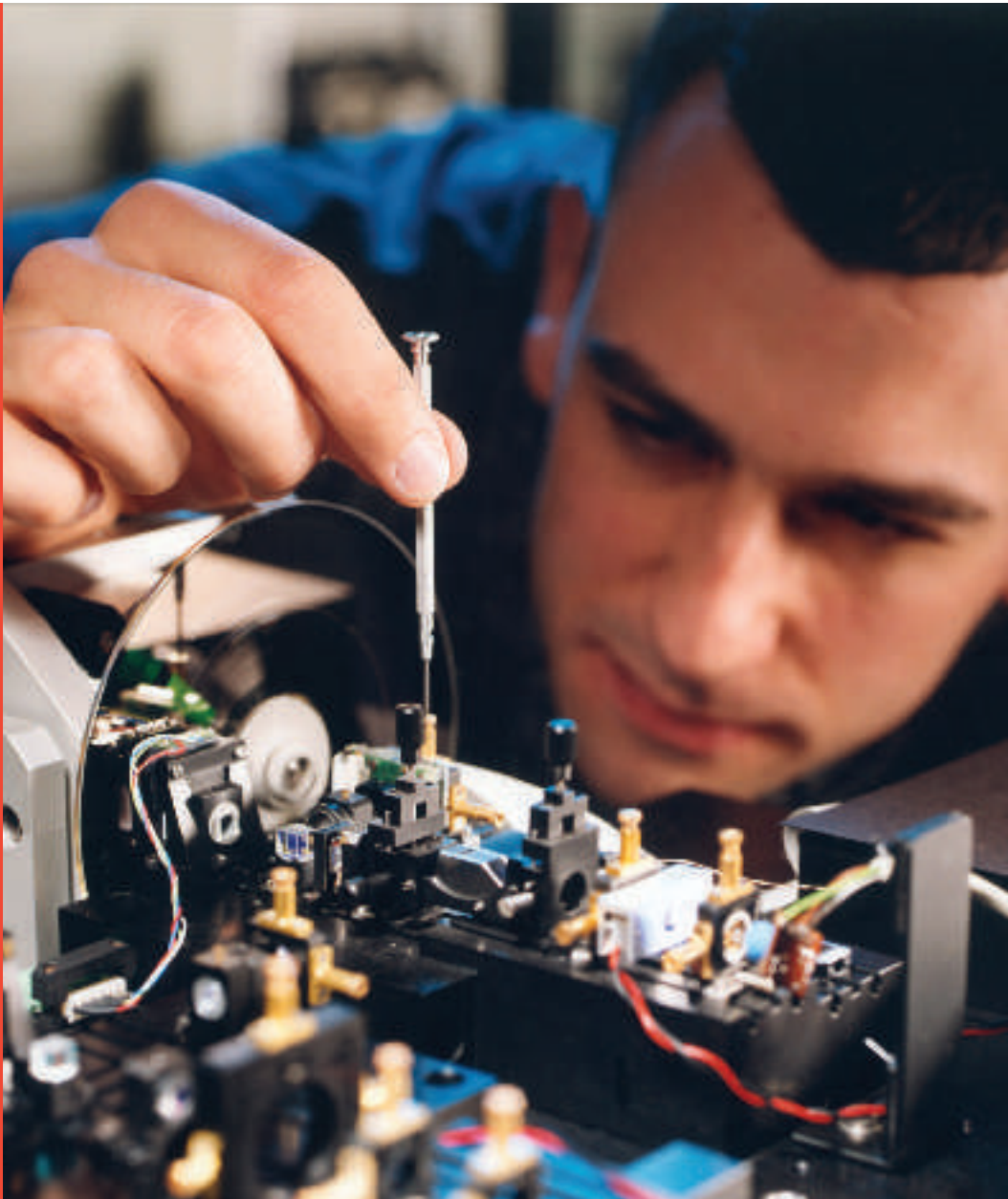
De beleidsmix is echter niet statisch. De omgeving verandert en er is altijd ruimte voor verbetering.

In deze brief wordt een aantal nieuwe accenten gelegd:

- er komt meer nadruk in het beleid op een aantal specifieke gebieden waarvan verwacht mag worden dat ze een grote bijdrage leveren aan de versterking van de concurrentiekracht van Nederland. Hiertoe wordt de IS-regeling meer themagericht ingezet op de stimulering van innovatiezwaartepunten en internationale technologische samenwerking;
- er zal steviger ingezet worden op de wisselwerking tussen het MKB en kennisinstellingen;
- het creëren van financiële ruimte voor doorgroeiers;
- op fiscaal gebied wordt gekeken of het mogelijk is een R&D-box onder te brengen in de Vpb. Het kabinet zal de openstaande intensivering van de WBSO met €50 mln. voor een groot deel gebruiken om procesinnovatie te bevorderen.

Deze ontwikkelingen worden toegelicht in hoofdstuk vijf.

Wij blijven de prestaties van de financiële instrumenten via goede monitoring en evaluatie op de voet volgen. Dit geldt niet alleen voor de instrumenten op het gebied van innovatie, maar ook op bijvoorbeeld het gebied van internationaal ondernemen, het regionaal economisch beleid en het energiebeleid. Wij zullen in het voorjaar van 2005 de resultaten van een EZ-breed onderzoek naar de effectiviteit van het bedrijfsgerichte instrumentarium naar de Tweede Kamer sturen. Daarin komen de prestaties van al deze instrumenten aan bod, aangevuld met concreet uitgewerkte voorstellen voor de beleidsmix. In die rapportage wordt ook nader ingegaan op verbetering van organisatie en beheer van de instrumenten, onder andere om de administratieve lasten en uitvoeringskosten sterk te beperken. Deze moeten zowel aan de kant van de overheid als aan de kant van de gebruikers van de instrumenten (bedrijven, onderzoeksinstituten) drastisch verminderd worden.

5 Invulling van het industriebeleid

Naar een betrokken overheid: hart voor de industrie

Hoofdstuk drie schetst de knelpunten die het bedrijfsleven in ons land hinderen bij het ondernemen.

Die knelpunten maken het bedrijven moeilijk om kansen te benutten en om te excelleren. De rode draad door alle knelpunten is het beeld van een overheid die te ver van het bedrijfsleven af staat.

De laatste jaren heeft de overheid te weinig oog gehad voor de gevolgen van haar beleid voor het bedrijfsleven. Economische groei werd min of meer als vanzelfsprekend ervaren. Juist in de afgelopen periode van economische neergang kwamen de in hoofdstuk drie genoemde knelpunten prominent naar voren. Het Nederlandse bedrijfsleven profiteert nu ook relatief langzaam van het opkomende economische herstel. Dat toont eens te meer de belemmerende werking van de knelpunten.

De kern van het industriebeleid is generiek en van toepassing op alle sectoren van de economie.

Dat is in hoofdstuk vier al uiteengezet. Maar: generieke problemen werken in de diverse bedrijfstakken vaak verschillend uit. Het beleid van de afgelopen jaren heeft daar te weinig rekening mee gehouden.

Soms is maatwerk nodig voor afzonderlijke sectoren. Dat kan alleen met een betrokken overheid die kennis van zaken heeft en ook rekening houdt met de uitwerking van haar beleid per sector.

Op die manier kan de overheid op een verantwoorde manier sectoraal beleid uitvoeren. Een betrokken overheid werkt nauw samen met het bedrijfsleven. Dat betekent niet dat de overheid optreedt als belangenbehartiger van het bedrijfsleven. De overheid houdt een zelfstandige rol en een eigen verantwoordelijkheid. Het gaat erom dat overheid en bedrijfsleven samen een publiek belang borgen: herstel van economische groei en versterking van onze concurrentiekracht is essentieel voor behoud van onze welvaart nu en in de toekomst.

Het kabinet kiest nu voor de rol van 'betrokken overheid' met hart voor de industrie. Hóe het dat gaat doen wordt op de volgende pagina's uitgelegd.

Box 12 Overheid en bedrijfsleven samen op weg naar duurzame energiehuishouding

Dat overheid en bedrijfsleven op een kansrijke manier kunnen samenwerken, blijkt uit de aanpak van de transitie naar een duurzame energiehuishouding. Sinds maart 2001 werkt het kabinet daar aan, samen met bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. De transitie is onderdeel van een wereldwijd streven naar duurzaamheid. Bovendien moet de Nederlandse energietransitie kansen scheppen voor innovatie en concurrentiekracht van ons land. Daarmee is de transitieaanpak een van de methodes om de doelstellingen uit de Lissabonstrategie, om te komen tot de meest innovatieve economie ter wereld, te bereiken. De Nederlandse energie-intensieve industrie behoort al tot de meest energie-efficiënte industrie ter wereld. De transitie is nodig om deze positie te behouden en verder uit te bouwen.

De afgelopen jaren heeft het kabinet samen met betrokken partijen verschillende lange termijn visies ontwikkeld. Deze visies zijn uitgewerkt in 23 paden die de gezamenlijke doelstellingen van overheid en bedrijfsleven weerspiegelen. Inmiddels zijn al meer dan 100 concrete voorstellen voor potentiële transitie-experimenten ingediend. De voorstellen zijn zeer gevarieerd. Zo zijn er experimenten om plantaardige materialen te gebruiken ter vervanging van fossiele energie en grondstoffen. Maar er ligt bijvoorbeeld ook een voorstel om via energie-, milieu- en materiaalbesparingen efficiënt energiegebruik te bereiken. De laatste stand van zaken staat in het rapport 'Innovatie in het energiebeleid', dat op 29 april 2004 aan de Tweede Kamer is aangeboden. (Kamerstuk 2003-2004, 29575, nr.1).

Aanspreekpunten voor sectoren en innovatieve clusters of sleutelgebieden

Het kabinet stelt samen met de relevante vakdepartementen vóór het eind van 2004 voor (groepen van) sectoren en innovatieve clusters of sleutelgebieden vaste aanspreekpunten in. Bedrijven en intermediaire organisaties uit de betreffende sectoren kunnen daar terecht om de laatste ontwikkelingen te bespreken en knelpunten aan te kaarten. Deze aanspreekpunten zijn voortdurend in dialoog met 'het veld'. Ze signaleren problemen en spreken de partijen aan die ze moeten oplossen. Als een spin in een web weten de aanspreekpunten de weg te vinden naar de juiste personen en instanties. De activiteit en het succes van deze aanspreekpunten hangen voor een groot deel af van:

- het vermogen van het bedrijfsleven om problemen zelf op te lossen;
- de omvang en doorwerking van het knelpunt in de sector;
- het strategische belang van het knelpunt.

Deze aanpak is vergelijkbaar met de wijze waarop de sectorale teams in het Verenigd Koninkrijk bij het Department for Trade and Industry (DTI) zijn georganiseerd. Ook Duitsland kent een vergelijkbare organisatievorm.

De overheid gaat ook actiever (regionale) netwerken en samenwerkingsverbanden stimuleren tussen bedrijven en kennisinstellingen. De werkgroep Lange Termijn Keuzes van het Innovatieplatform heeft het afgelopen jaar een bottom-up-proces op gang gebracht waarin clusters van bedrijven, kennisinstellingen en overheden konden aangeven welke ambities en acties zij nodig achten om te kunnen excelleren. Deze 'sleutelgebiedenaanpak' bleek een goede stimulans voor de verschillende partijen om zich te organiseren en samenwerkingsverbanden aan te gaan. Zo heeft de aanpak zijn waarde bewezen. Het kabinet gaat samen met het Innovatieplatform dit 'zelforganiserende' vermogen van bedrijven en instellingen verder stimuleren. Daarom wordt de dialoog met 'het veld' structureel voortgezet. Het instellen van aanspreekpunten voor economisch belangrijke clusters van bedrijven en kennisinstellingen past goed in deze filosofie.

De 'sleutelgebiedenaanpak' maakt het mogelijk maatwerk te leveren en gebieden waar kansen liggen te versterken met generieke acties. Dat sluit aan bij de uitkomsten van de sterkte-zwakteanalyse, die voor deze Industriebrief is uitgevoerd. Er blijkt dus grote overeenkomst te bestaan tussen de resultaten van de werkgroep Lange termijn Keuzes en de inhoud van de Industriebrief. Beide monden uit in een pleidooi voor ruimte om te excelleren. Daarom zal EZ, in overleg met andere betrokken departementen en het Innovatieplatform, het vervolg op de activiteiten van de werkgroep overnemen.

Box 13 Sleutelgebiedenaanpak

De werkgroep Lange Termijn Keuzes van het Innovatieplatform heeft op basis van de sleutelgebiedenaanpak geconcludeerd dat de volgende clusters als sleutelgebieden zijn te beschouwen:

- Flowers and Food;
- High-tech systemen en materialen;
- Water;
- Creatieve industrie.

Daarnaast beschouwt de werkgroep op het gebied van dienstverlening de clusters 'Pensioenen en Verzekeringen' en 'Internationaal Recht' als opkomende sleutelgebieden.

Per gebied heeft de werkgroep 'maatwerkacties' geformuleerd, die nodig zijn om de kansen te benutten die combinaties van kennis en bedrijvigheid bieden.

Met een aantal belangrijke gebieden als Chemie, Life Sciences en Gezondheid, Logistiek en Duurzame Energie zet het Innovatieplatform, in samenwerking met het ministerie van EZ, de dialoog voort om hun ambitie, visie en eventuele acties nader uit te werken.

Knelpunten

De knelpunten, genoemd in hoofdstuk drie, komen niet zomaar uit de lucht vallen, maar hebben oorzaken. In hoofdstuk vier is uiteengezet dat het kabinet zich met het industriebeleid wil richten op die oorzaken. Bedrijven moeten ruimte krijgen om te vernieuwen en zich aan te passen aan veranderende omstandigheden. Zodat zij kansen kunnen benutten en kunnen excelleren. Het kabinet heeft de aanval op de knelpunten de afgelopen tijd al ingezet met een groot aantal acties. Die staan bijvoorbeeld vermeld in:

- de nota 'Kiezen voor Groei';
- de nota 'Mobiliteit';
- de nota 'Ruimte';
- de nota 'Pieken in de Delta';
- de brief 'In actie voor ondernemers';
- de nota 'Innovatie in het Energiebeleid';
- de 'ICT-agenda';
- de 'Breedbandnota';
- de verdere invulling van de agenda van de 'Innovatiebrief'.

Veel van de in deze nota's en brieven genoemde acties zijn ook voor de industrie van belang. Hieronder zet het kabinet deze acties op een rij en voegt waar nodig extra acties toe.

5.1 Steeds meer druk van wet- en regelgeving

Probleem:

De steeds zwaardere last van wet- en regelgeving is ergernis nummer één voor Nederlandse ondernemers. Het gaat dan vooral om:

- Hoge administratieve lasten en nalevingskosten;
- Inconsistente of tegenstrijdige regels;
- Onduidelijke, kostbare of elkaar overlappende handhavingstructuren.

Oorzaken:

Bij het maken van wetten en regels heeft de overheid te weinig oog gehad voor de effecten op de economie in het algemeen en op de industrie in het bijzonder. Ook was de overheid de afgelopen jaren niet alert genoeg bij de totstandkoming van Europese regelgeving. Er is te weinig aandacht geweest voor het belang van die regels voor de Nederlandse industrie. Sterker nog: voor het gevoel van ondernemers wordt bovenop Europese regels vaak nog eens een 'nationale kop' gezet.

Wat gebeurt er al:

In het Hoofdlijnenakkoord stelt het kabinet zich ten doel om de administratieve lasten in 2007 met 25% te verminderen. De plannen die nu en in de komende jaren worden uitgevoerd, leiden tot een vermindering van ongeveer 18%³⁵. Dat is dus nog niet genoeg. Daarom komen er aanvullende acties, bijvoorbeeld via een Europese aanpak, interdepartementale samenwerkingsprojecten, de inzet van ICT en vanuit verschillende individuele ministeries. Met de aanpak van administratieve lasten loopt Nederland voorop in Europa. Verschillende lidstaten willen de Nederlandse aanpak overnemen.

In de brief 'In actie voor ondernemers' en de nota 'Kiezen voor groei' staan acties die moeten leiden tot verlaging van de administratieve lasten en de (nalevings-)kosten van wet- en regelgeving. Het kabinet kijkt in hoeverre de administratieve lasten van het subsidie-instrumentarium kunnen worden verlaagd. Ook is het kabinet onlangs het project Taskforce Vereenvoudiging Vergunningen gestart. Doel daarvan: stroomlijning, bekorting van vergunningprocedures en beperking van (administratieve) lasten.

Box 14 Vergunningenprocedures gaswinning en windenergie: minder, sneller en efficiënter

Liggen er op het gebied van gaswinning en windenergie mogelijkheden voor meer integrale vergunningverlening of gecoördineerde besluitvormingsprocedures? Met die vraag is de werkgroep Van Hoof dit jaar aan de slag gegaan. De analyse van de werkgroep -afgerond in juni 2004- geeft een goed en compleet inzicht in alle relevante regelgeving (inclusief vergunningencomplex). Het is nu zaak concrete plannen te maken om de doelstellingen van dit project te bereiken. Die doelstellingen zijn:

- Veel kortere doorlooptijden van procedures;
- Minder vergunningen;
- Eén bezwaar- en beroepsprocedure per project.

In een brief aan de Tweede Kamer doet het kabinet eind dit jaar concrete voorstellen voor stroomlijning op dit gebied.

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bekijkt nut en noodzaak van Arbo-regels in het licht van de kosten die bedrijven daarvoor moeten maken. Ook het ministerie van VROM is bezig de regelgeving op het eigen beleidsterrein aanzienlijk terug te dringen.

³⁵ Kabinetsbrief Meer ruimte voor ondernemen door minder lasten, Kamerstukken II, 2003-2004, 29515 nr. 1.

Box 15 Volledig integrale vergunning op het terrein van bouwen, ruimte en milieu

In het kader van de herijking van de VROM-regelgeving wordt gewerkt aan een volledig integrale vergunning op het terrein van bouwen, ruimte en milieu. Bij een dergelijke vergunning gaat het erom de diverse vergunningen die nodig zijn voor het realiseren van een fysiek project zodanig te bundelen dat één besluit overblijft. Hiermee kan een grote vereenvoudiging worden bereikt zowel voor de initiatiefnemende partij als voor belanghebbende derden. De ondernemer krijgt te maken met één loket. De vergunningaanvraag zal één procedure doorlopen en door één bevoegd gezag worden beoordeeld. Op deze wijze worden inhoudelijke tegenstrijdigheden tussen de voorschriften voorkomen. Bovendien kan een forse beperking van de administratieve lasten worden gerealiseerd. Deze reductie wordt ingeschat op 142 mln. euro.

Bij het Meldpunt Tegenstrijdige Regelgeving zijn 800 meldingen binnengekomen. Die worden nu projectgewijs aangepakt, waarbij gekozen is voor een aanpak van onderop met acht sectorgerichte werkgroepen in gemeenten. Gekozen is voor deze aanpak, omdat gemeenten immers vaak het eerste aanspreekpunt voor ondernemers vormen en ze zijn belast met een belangrijk deel van de handhaving en vergunningverlening. Vóór eind dit jaar moeten alle tegenstrijdigheden zijn opgelost.

Verder werkt het Ministerie van Verkeer en Waterstaat met andere ministeries, de zeehavenbeheerders en het havenbedrijfsleven aan de stroomlijning van overheidsinterventies in de zeehavens. Het gaat daarbij om het beter op elkaar afstemmen van efficiënte en effectieve grenscontroles door overheidsdiensten (douane, veterinaire en fytosanitaire inspecties, gevaarlijke stoffen). Ook kijkt het kabinet nog dit jaar naar mogelijkheden om regelddruk te operationaliseren en om concrete (kwantitatieve) doelstellingen te formuleren.

Om concurrentieverhoudingen niet te verstoren moet wetgeving goed worden gehandhaafd. Het Programma Andere Overheid besteedt daarom bijzondere aandacht aan verbetering van de handhaving van wet- en regelgeving.

Box 16 Rijksinspecties samen in actie voor vermindering lastendruk chemie

Hoe kunnen we de lastendruk voor de chemische industrie verminderen? De VROM-inspectie, de Arbeidsinspectie, Rijkswaterstaat, het Staatstoezicht op de Mijnen en de Vereniging van Nederlandse Chemische Industrie doen daar samen onderzoek naar. In Delfzijl wordt een proefproject uitgevoerd. Doel daarvan is te kijken of en hoe de toezichtlast voor de chemische bedrijven kan afnemen door samenwerking tussen de rijksinspecties. Dit project is een onderdeel van het Programma Andere Overheid. Het programma zoekt naar slimme en vernieuwende concepten om de administratieve lastendruk en de toezichtlast aan te pakken.

Bron: persbericht VNCI, 28 April 2004.

Aanvullende acties:

Het kabinet vindt het belangrijk dat de druk van wet- en regelgeving snel vermindert en dat ook nieuwe wet- en regelgeving daar grondig op wordt getoetst. Daarom worden naast de al bestaande maatregelen ook nieuwe acties gestart. Hieronder staat een overzicht.

Intensivering Meldpunt Voorgenomen Regelgeving

De departementen zijn reeds gehouden om voorgenomen regelgeving met substantiële gevolgen te melden bij het Meldpunt Voorgenomen Regelgeving (MVR). Het Meldpunt toetst voorgenomen regelgeving op bedrijfs- en milieueffecten. Het kabinet gaat deze toetsingsprocedure met ingang van 2005 versterken en nader toespitsen op de gevolgen voor de concurrentiepositie van het bedrijfsleven. Hiermee krijgen de effecten van wet- en regelgeving op de concurrentiepositie van het bedrijfsleven een explicietere afweging in de politieke besluitvorming. Deze aanpak is vergelijkbaar met de 'business impact assessments' van de Europese Commissie, waarmee het cumulatieve effect van wet- en regelgeving op specifieke sectoren in beeld wordt gebracht. Het Verenigd Koninkrijk kent op kabinetsniveau een soortgelijke toets.

Eén-op-één implementatie EU-regelgeving in nationale regelgeving

Om extra administratieve lasten en (nalevings)kosten te voorkomen zal het kabinet nieuwe EU-wet- en regelgeving in principe één-op-één overnemen. Het kabinet zal daar in ieder geval geen 'nationale kop' bovenop zetten, tenzij een specifiek Nederlands probleem daarom vraagt. Deze maatregel gaat in met terugwerkende kracht. Dat betekent dat het kabinet ook kritisch zal kijken of eerdere 'nationale koppen' wel echt noodzakelijk waren.

Daartoe:

- onderzoekt het kabinet in welke sectoren dit probleem de grootste belemmering oplevert;
- wordt er een benchmark uitgevoerd naar de situatie in een aantal andere EU-landen. De benchmark wordt in 2005 afgerond.

'Regellichte' zones

In de brief 'In actie voor ondernemers' is onderzoek aangekondigd naar wenselijkheid en mogelijkheden van een 'regellichte zone' in Nederland. Dit betreft een gebied of een doelgroep (of een combinatie van beide) waar de omstandigheden zodanig afwijken van wat normaal is, dat afwijking van bepaalde regels gerechtvaardigd zou zijn. De regelgeving zou daarvoor ruimte moeten bieden.

Het kabinet is een studie gestart naar de haalbaarheid van zulke zones. De studie spitst zich toe op de vraag of het economisch wenselijk en juridisch mogelijk is om voor vijf jaar een regellichte zone voor starters in te stellen. Doel is op die manier het aantal starters te verhogen. Het kabinet begint nog in 2004 met drie pilots voor een regellichte zone.

Administratieve lastenverlichting voor het MKB

Het industriële MKB profiteert minder dan het MKB in andere sectoren van de plannen van het kabinet om administratieve lasten te verminderen. Dat blijkt uit een recente EIM-studie. Daarom wil het kabinet bij vervolgstappen op dit gebied extra aandacht besteden aan het industriële MKB. Dat moet ook gebeuren in andere trajecten gericht op vermindering van de regeldruk, bijvoorbeeld in het project Vergunningen en het project Modelbedrijven. Dat laatste project houdt in dat bij concrete bedrijven -onder andere in de metaalbranche- de opeenstapeling van administratieve lasten en regeldruk in beeld wordt gebracht. Doel daarvan is om nieuwe maatregelen te nemen om die druk te verlichten.

Box 17 Biotechnologie: minder regels, nationaal en Europees

De staatssecretaris van VROM heeft in 2003 toegezegd de Tweede Kamer te informeren over lastenverlichting, vereenvoudiging en stroomlijning van wet- en regelgeving op het gebied van biotechnologie. De interdepartementale werkgroep wet- en regelgeving biotechnologie heeft een eerste Kabinetsnotitie voorbereid, die gericht is op het terugdringen van de administratieve lasten op het terrein van de biotechnologie. Staatssecretaris Van Geel zal de Tweede Kamer deze notitie in het najaar toezenden. Om verdergaande lastenverlichting te bereiken op langere termijn zou aanpassing van de wet- en regelgeving noodzakelijk kunnen zijn. Met het oog daarop zet de werkgroep haar werkzaamheden voort. Medio 2005 informeert de Staatssecretaris van VROM de Tweede Kamer over de resultaten van de ingezette initiatieven en de vorderingen van de werkgroep.

Daarop aansluitend heeft EZ in het kader van de European Strategy for Life Sciences & Biotechnology de discussie op EU-niveau in gang gezet. Dit is van belang omdat de meeste regelgeving, ook op dit gebied, gebaseerd is op EU-regelgeving.

5.2 Kosten en inflexibiliteit van arbeid

Probleem:

De arbeidsmarkt kent twee problemen:

1. de afgelopen jaren zijn de kosten van arbeid per eenheid product in Nederland sneller gestegen dan in het buitenland;
2. door de inflexibiliteit van de arbeidsmarkt kan de industrie zich niet snel genoeg aanpassen aan veranderende omstandigheden.

Oorzaak:

Sommige instituties op de arbeidsmarkt bevatten elementen die de dynamiek op die markt frustreren.

Wat gebeurt er al:

Najaar 2003 heeft het kabinet met de sociale partners een akkoord gesloten over loonmatiging. Dit akkoord is onlangs opgezegd. Toch is het kabinet er nog steeds van overtuigd dat meerjarige loonmatiging nodig is. In de nota 'Kiezen voor Groei' heeft het kabinet de volgende maatregelen aangekondigd voor flexibilisering van de arbeidsmarkt:

- Onderzoeken hoe het aanpassen van het ontslagrecht kan bijdragen aan verbeterde flexibiliteit van de arbeidsmarkt;
- Verrekenen van ontslagvergoedingen en andere werkgeversvergoedingen met de WW-uitkering (anticumulatie);
- In beeld brengen en financieel aantrekkelijker maken van de mogelijkheden om langer te werken;
- Onderzoeken van de mogelijkheden om de arbeidsduur te verlengen; 40 uur wordt daarbij het oriëntatiepunt. In de CAO's van de marktsector in ieder geval geen bepalingen die verlenging van de arbeidsduur belemmeren;
- Kijken hoe activerende sociale zekerheid kan bijdragen aan meer arbeidsmarktdynamiek. De minister van SZW gaat hier in een notitie bij de begroting 2005 verder op in.

Het kabinet is ervan overtuigd dat deze maatregelen een flinke bijdrage zullen leveren aan de oplossing van dit knelpunt.

5.3 Gebrek aan fysieke ruimte en afnemende kwaliteit infrastructuur**Probleem:**

Er zijn te veel vervoersknelpunten en te weinig hoogwaardige bedrijventerreinen. Verandering van die situatie staat al heel lang hoog op de wensenlijst van het bedrijfsleven.

Oorzaak:

De uitbreiding van de infrastructurele capaciteit heeft het tempo van de mobiliteitsgroei niet kunnen bijbenen. Dat komt onder andere door financiële problemen en trage procedures. Herstructurering van verouderde bedrijventerreinen en aanleg van nieuwe bedrijventerreinen komen te traag tot stand.

Wat gebeurt er al:

Bereikbaarheid en fysieke ruimte om te ondernemen zijn essentiële voorwaarden voor economische ontwikkeling. Daarom besteedt het kabinet al geruime tijd extra aandacht aan dit punt:

- In de nota 'Ruimte' kondigt het kabinet maatregelen aan om de aansluiting van de mainports op grootstedelijke gebieden en het buitenland te verbeteren. De knelpunten op de hoofdverbindingssassen van weg, water en spoor worden aangepakt. Ook is er aandacht voor de 'greenports'. Het kabinet heeft besloten tot de aanleg van de Tweede Maasvlakte;

- In de Agenda voor een Vitaal Platteland speelt de overheid een faciliterende rol ten aanzien van agro-logistiek. Doel daarbij is het realiseren van logistieke netwerken gebaseerd op bundeling van goederenstromen en een bijbehorende inrichting van clusters (zgn. agribusinessparken) en vervoersstromen. De overheid en het bedrijfsleven hebben hun krachten gebundeld in het Platform Agrologistiek;
- De nota 'Pieken in de Delta' bevat maatregelen die het nationale groeivermogen versterken door het benutten van comparatieve voordelen van regio's. Eén van de uitwerkingen van de nota is het actieplan Bedrijventerreinen. In dat actieplan wordt een specifieke rijksinzet aangekondigd voor ongeveer vijftig grote bedrijventerreinen;
- In de nota 'Mobiliteit' werkt het kabinet maatregelen uit op het gebied van infrastructuur, verkeer en vervoer en mobiliteit. Ook besteedt deze nota aandacht aan logistieke innovatie als bijdrage aan het oplossen van knelpunten in ruimte en infrastructuur;
- Voor het einde van 2004 zal het Kabinet in de Nota 'Zeehavens, ankers van de economie' aangeven hoe de meerwaarde van de zeehavens kan worden versterkt door hun internationale concurrentiekracht te verbeteren binnen de randvoorwaarden van leefbaarheid en veiligheid.

Verder heeft het kabinet een Taskforce Publiek-Private Samenwerking (PPS) ingesteld die belemmeringen moet wegnemen en knelpunten moet oplossen, zodat PPS breder wordt toegepast.

Het kabinet vindt dat deze maatregelen een goede basis vormen voor een adequate aanpak van dit knelpunt.

Ook de digitale infrastructuur is van belang voor het ondernemingsklimaat. Ons land beschikt over een goede ICT-infrastructuur, die talloze mogelijkheden biedt voor bestaande en nieuwe vormen van bedrijvigheid. De Rijksbrede ICT-agenda (februari 2004) en de Breedbandnota (april 2004) bevatten een visie op de rol van ICT-netwerken en het stimuleren van ICT-toepassingen. Dat zijn belangrijke instrumenten voor bevordering van de economische groei en versterking van het ondernemingsklimaat. ICT-bedrijven spelen daarin een cruciale rol. Daarom vinden de meeste acties plaats in samenwerkingsverbanden tussen overheid en bedrijfsleven. Een voorbeeld hiervan is de oprichting van de PPS-constructie 'Nederland Breedbandland'. Deze is onder andere gericht op de ontwikkeling van nieuwe breedbandige diensten.

5.4 Relatieve verslechtering fiscaal ondernemingsklimaat

Probleem:

Nederland had van oudsher een gunstig fiscaal ondernemingsklimaat. De laatste jaren is dat klimaat ten opzichte van het buitenland verslechterd, onder andere tot uitdrukking komend in een relatief hoge tariefstelling in de Vpb en de successierechten.

Oorzaak:

Het Nederlandse fiscale stelsel is de afgelopen jaren aangepast onder druk van de EU. Het Nederlandse fiscale stelsel behield weliswaar het omvangrijke netwerk van verdragen, alsmede de deelnemingsvrijstelling waarmee de heffing van dubbele vennootschapsbelasting wordt voorkomen. Het verloor echter tegelijkertijd zijn relatief aantrekkelijke positie. Hieraan liggen met name de volgende factoren ten grondslag:

- Andere Europese lidstaten zijn in staat gebleken om een fiscaal klimaat te creëren dat gelijkwaardig is aan het Nederlandse, vooral door de regelingen waarmee Nederland een zekere vermaardheid had verworven, te kopiëren;
- Tevens is een dalende tendens geconstateerd in de statutaire tarieven van de vennootschapsbelasting in de landen van de Europese Unie en daarbuiten, terwijl het Nederlandse tarief zich over een langere periode min of meer stabiliseerde. Hierdoor is de Europees gemiddelde vennootschapsbelasting gedaald tot onder het Nederlandse tarief;
- Ook voor de successiebelastingen gelden in Nederland relatief hoge tarieven;
- De fiscale begeleiding van bedrijfsoverdrachten is bovendien toe aan verbetering;
- De afhandelingstermijnen in de Nederlandse fiscale uitvoeringspraktijk zijn in de loop der tijd aanzienlijk langer geworden. Hierdoor komt de voor ondernemingen zo belangrijke zekerheid over fiscale rechts-toepassingen niet op de gewenste termijn tot stand.

Wat gebeurt er al:

Het kabinet heeft in de Groeibrief al maatregelen aangekondigd die het fiscale klimaat in Nederland moeten verbeteren. Het betreft bijvoorbeeld de verkorting van de afhandelingstermijnen door de Belastingdienst en de modernisering van de Vpb. Tevens is in het Belastingplan 2005 een verlaging van het Vpb-tarief opgenomen. Het gaat hier om een ingrijpende stapsgewijze verlaging van het Vpb-tarief tot 30% in 2007 waarbij een verdere verlaging niet is uitgesloten. Een verlaging van zowel de effectieve als de statutaire druk levert een directe bijdrage aan de verbetering van het investeringsklimaat en daarbij aan de groei en de werkgelegenheid. Daar komt bij dat door onder andere het ter beschikking stellen van de opbrengst van maatregelen tegen oneigenlijk gebruik voor de verlaging van het Vpb-tarief, tevens een effectieve lastenverlichtingcomponent wordt gerealiseerd. Alhoewel het Nederlandse Vpb-tarief met de verlaging tot 30% nog boven het Europees gemiddelde statutaire tarief van 27,4% blijft, versterkt de verlaging toch de Nederlandse concurrentiepositie en wordt het evenwicht tussen de overige positieve vestigingsplaatsfactoren en de belastingdruk verbeterd. De tariefverlaging in de vennootschapsbelasting is overigens gekoppeld aan een flankerend beleid in de inkomstenbelasting. Voor zelfstandige ondernemers die onder de inkomstenbelasting vallen zal de zelfstandigenaftrek worden verhoogd.

Naast de tariefmaatregel is nog een algehele herziening van het stelsel van de vennootschapsbelasting gaande, de modernisering Vpb 2007. Naast modernisering van de grondslagen van de Vpb wordt in deze operatie ook een volgende tariefverlaging overwogen. Tevens wordt bezien of het mogelijk is een aparte tariefstructuur te creëren voor onderzoek en ontwikkeling (R&D-box) en voor concernfinancierings-activiteiten.

Voorts bevat het belastingplan 2005 een voorstel om de druk van de successiebelastingen aanzienlijk te verlagen en wordt de regeling voor fiscaal geruisloze bedrijfsoverdracht aanzienlijk versoepeld.

Gekoppeld aan een reeds ingezet inhoudelijk en procedureel verbetertraject voor de fiscale uitvoeringspraktijk wordt met dit pakket aan fiscale maatregelen een belangrijke bijdrage geleverd aan de Nederlandse fiscale concurrentiepositie.

5.5 Te weinig kwalitatief goede arbeid (onvoldoende aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt)

Probleem:

Er dreigen belangrijke tekorten aan kwalitatief goed geschoolde werknemers. Het gaat dan niet alleen om bèta's, technici en R&D-ers, maar ook om vakmensen.

Oorzaken

Oorzaken van dit dreigende tekort liggen op verschillende terreinen:

- onderwijs: uitval en geringe doorstroming, moeilijkheidsgraad;
- arbeidsmarkt: beperkte carrièremogelijkheden, weinig beweging van kenniswerkers tussen bedrijven en publieke kennisinstellingen, negatief imago van de industrie;
- migratie: trage procedures en hoge legeskosten.

De (kennis)economie kan niet functioneren zonder voldoende gekwalificeerd menselijk kapitaal. De overheid zet zich ervoor in om deze randvoorwaarde op peil te houden.

Wat gebeurt er al:

Het kabinet heeft verschillende maatregelen aangekondigd om het dreigende tekort aan kenniswerkers tegen te gaan. Het besteedt daarbij specifieke aandacht aan het beroepsonderwijs en het verhogen van het aantal bèta's en technici. Acties op deze gebieden staan aangekondigd in het Deltaplan bèta/techniek. Het gaat bijvoorbeeld om de volgende maatregelen:

- Versoepelen toelating van kennismigranten via één loket, procedure en vergunning en via verlaging van legeskosten;
- Oprichten van een 'bèta en techniek platform'; dat platform voert de regie over de uitvoering van de acties uit het deltaplan;
- Opstellen van het actieplan Leven Lang Leren met als doel het op peil houden van het kennis- en vaardigheidsniveau van het menselijk kapitaal;
- In 2004 wordt €6 mln. beschikbaar gesteld aan Regionale Aandacht en Actie voor Kenniscirculatie (de 'RAAK-subsidie'). Dit is de uitwerking van een voorstel uit het Hoger Onderwijs en Onderzoekplan (HOOP);
- Op basis van een subsidie van OCW werken HBO-instellingen met lectoren. Zij doen onder meer onderzoek en ontwikkelwerk voor een specifiek vakgebied. Daarnaast onderhouden zij contacten met

- het werkveld en het bedrijfsleven. Het ministerie van OCW heeft, op grond van een evaluatie, besloten door te gaan met dit instrument op basis van een vernieuwd en aangescherpt convenant;
- Instellen werkgroep Doorstroming Beroepskolom bij het Innovatieplatform (werkgroep Leijnse). De werkgroep heeft inmiddels advies uitgebracht over hoe de doorstroming binnen het beroepsonderwijs te bevorderen en de aansluiting op de arbeidsmarkt te vergroten;
 - Het 'Casimir-initiatief' met als doel het stimuleren van publiek-private mobiliteit van onderzoekers.

Aanvullende acties:

Het kabinet vindt dat het knelpunt van de gebrekkige aansluiting van het beroepsonderwijs op de concrete behoefte van het bedrijfsleven, nog niet voldoende wordt aangepakt. Daarom komt het kabinet met de volgende aanvullende actie:

VMBO en beroepsonderwijs

Het kabinet wil de uitval uit het (beroeps)onderwijs tegengaan, de doorstroming binnen het beroeps- onderwijs bevorderen en de aansluiting van het onderwijs op de beroepspraktijk vergroten. Hiertoe zal het kabinet zijn voordeel doen met de adviezen die het Innovatieplatform over deze problematiek heeft uitgebracht. Onderwijs dat leerlingen boeit, sluit aan bij hun niveau, belevingswereld en leerstijl. Voor leerlingen die het best 'met hun handen leren' moet de praktijkcomponent bijvoorbeeld aanzienlijk vergroot worden. Daarbij is het van groot belang dat het beroepsonderwijs meer gaat aansluiten op de behoeften van bedrijven. Bij de uitwerking hiervan zal worden aangesloten op het Actieprogramma Ondernemerschap en Onderwijs dat de staatssecretaris van EZ en de minister van OCW op 5 juli 2004 de Tweede Kamer hebben doen toekomen³⁶. Dit knelpunt kan alleen maar worden opgelost met betrokkenheid van het bedrijfsleven. Acties op dit gebied worden dan ook in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven uitgewerkt en uitgevoerd.

Ondernemers in de basis- en productindustrie wijzen op de matige beschikbaarheid van goed geschoold technisch personeel. VMBO-scholen, die geen eindonderwijs verzorgen en die voorbereiden op het MBO, proberen hier op in te spelen door in samenwerking met het regionale bedrijfsleven en brancheorganisaties het onderwijs beter af te stemmen op de praktijk in de bedrijven.

Het VMBO krijgt de komende jaren zowel financieel als beleidsmatig meer prioriteit ten opzichte van de begroting 2004³⁷. In de meerjarenraming is structureel circa €25 miljoen extra uitgetrokken voor het VMBO.

Het VMBO is ook onderwerp van een Interdepartementaal Beleidsonderwerp (IBO). Het doel van het IBO VMBO is om een beter beeld te krijgen van de problematiek in het VMBO en de oorzaken erachter, nader toegespitst op specifieke regio's in Nederland en doelgroepen daarbinnen. Met de resultaten van het IBO kan vervolgens bekeken worden of we adequaat reageren op de gesignaleerde problemen en of de juiste instrumenten worden ingezet op de juiste groepen probleemleerlingen.

³⁶ Kamerstukken 2003-2004, 29200 XIII nr. 54 (juli 2004). ³⁷ Motie De Vries, Kamerstuk 2003-2004, 29200 VIII, nr. 53.

5.6 Onvoldoende wisselwerking tussen de publieke kennisinfrastructuur en het bedrijfsleven

Probleem:

Vraag naar en aanbod van kennis vinden elkaar onvoldoende in Nederland. Het onderzoek aan universiteiten en kennisinstellingen in ons land is van goede kwaliteit, maar bedrijven slagen er te weinig in die kennis te gebruiken voor innovatie (de 'kennisparadox').

Oorzaken:

Een aantal knelpunten ligt ten grondslag aan deze kennisparadox. Enerzijds zijn bedrijven vaak onvoldoende in staat helder aan te geven aan welke kennis ze behoefte hebben. Anderzijds is er vaak een kloof tussen de kennisinstellingen en met name het MKB³⁸. Hierdoor wordt de ontwikkelde kennis nog te weinig door bedrijven benut, terwijl deze kennis juist zou moeten leiden tot een vergroting van innovatievermogen van het bedrijfsleven. In het innovatiebeleid besteedt het kabinet dan ook expliciet aandacht aan het vergroten van publiek-private wisselwerking.

Wat gebeurt er al:

Het kabinet heeft een agenda voor het kennis- en innovatiebeleid opgesteld. De 'agendapunten' komen uit recente nota's zoals de Innovatiebrief (oktober 2003), het Wetenschapsbudget 2004 (november 2003), het Deltaplan bèta/techniek (december 2003) en het Hoger Onderwijs en Onderzoekplan (januari 2004). Ook het Innovatieplatform heeft aan de agendavorming bijgedragen. Het is nu zaak de agendapunten uit te voeren. Het kabinet is daar recent mee begonnen, onder andere via de volgende initiatieven:

- Start van TechnoPartner-programma om kwaliteit en aantal technostarters te verhogen;
- 'Valorisatie' van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek is onderdeel van de wettelijke taak van universiteiten om kennis over te dragen aan de maatschappij. Het ministerie van OCW heeft dat recent duidelijk gemaakt in een wetsinterpreterende brief;
- Eerste tranche intensivering van de WBSO (€50 miljoen) door verhoging van de percentages eerste en tweede schijf en de S&O-loongrens;
- Start Innovatiesubsidie Samenwerkingsprojecten per 1 januari 2004;
- Start en uitvoering BSIK-programma's, waarin publieke en private partijen in de onderzoeksinfrastructuur hun expertise bundelen op strategische technologiegebieden;
- Evaluatie effectiviteit TNO/GTI's zodat zij hun brugfunctie tussen bedrijven en publieke kennisinstellingen voor toegepast onderzoek adequaat vervullen;
- Actieplannen Life Sciences en ICT met een pakket aan maatregelen om Nederlandse excellentie mogelijk te maken op deze gebieden;
- Uitvoering nota 'Pieken in de Delta', bijvoorbeeld door het versterken van interregionale samenwerking in de regio Eindhoven/Leuven/Aken;

³⁸ AWT- advies, Netwerken met kennis, 2003 en kabinetsreactie op dit advies van september 2004.

- ITEA en MEDEA+ zijn Eurekaprogramma's met als doel de ICT-positie van Europa te versterken. Evaluaties over deze programma's waren positief. Daarom worden ITEA en MEDEA+ voortgezet tot en met respectievelijk 2007 en 2008. Er wordt gekeken of het MKB er meer bij betrokken kan worden. Daarbij zal vooral een rol zijn weggelegd voor de grote deelnemende bedrijven.

Aanvullende acties:

In aanvulling hierop biedt de Industriebrief de volgende maatregelen om een extra impuls te geven aan het vernieuwingsvermogen van het Nederlandse bedrijfsleven. Kort gezegd gaat het om:

- 1) Verbeteren benutting van kennis in het MKB;
- 2) Bevorderen private investeringen in R&D;
- 3) Bevorderen publiek-private samenwerking op innovatiezwaartepunten en regionale netwerken;
- 4) Betere benutting potenties creatieve industrie, mede ter bevordering van niet technologische innovatie van bedrijven.

Deze vier punten worden hieronder toegelicht.

1) Verbeteren benutting van kennis in het MKB

Er komt meer nadruk in het beleid op betere benutting van kennis in het MKB en -in het verlengde daarvan- op versterking van de wisselwerking tussen het MKB en kennisinstellingen. Concreet gaat dat gebeuren door:

- Een experiment met **innovatievouchers**. Met zo'n voucher kan een ondernemer op een eenvoudige manier bij een publieke kennisinstelling kennis inkopen en onderzoeksvragen uitzetten. Het Innovatieplatform werkt mee aan de uitwerking van het experiment. In september 2004 zijn de eerste 100 vouchers verstrekt. Als het experiment een succes is, wordt het verder uitgebreid;
- Een experiment met **preprojectmanagement**. Onderzoekers en bedrijven worden bij elkaar gebracht via workshops rond specifieke kennisvragen en themathema's. De partijen kunnen hun samenwerking met behulp van een projectmanager verder handen en voeten geven;
- Er komt een '**ApplicatieCentrum Productietechnologie**' (**ACP**). Het ACP is een samenwerkingsverband tussen partijen uit de maakindustrie. EZ ondersteunt het financieel. Ondernemers kunnen er terecht met praktische vragen op het gebied van productietechnologie. Het ACP verzamelt daartoe toepassingsgerichte kennis;
- Het kabinet onderzoekt momenteel of het mogelijk is **Innovatieprestatiecontracten** in te voeren. Zo'n contract is een meerjarig innovatieplan voor een sector of sectoroverschrijdend thema/gebied. In het plan leggen overheid en MKB-bedrijven en hun branches afspraken vast over hun innovatie-inspanningen;
- Ook wordt gekeken naar de opzet van een **Innovatiebank**. Bij dit initiatief gaat de overheid als actieve 'netwerkspeler' samen met de ondernemer kijken naar mogelijkheden om problemen op het

gebied van innovatie aan te pakken. Het is de bedoeling dat de Innovatiebank bestaat uit één loket, waarin Syntens en SenterNovem samen optrekken (zoals bij www.subsidieshop.nl, de digitale frontoffice voor ondernemers);

- Het bedrijfsleven spreekt niet alleen universiteiten, maar ook hogescholen meer aan op samenwerking bij ondersteuning van vooral het 'ontwikkelingsgerichte' MKB. Het gaat dan om ongeveer 140.000 MKB-bedrijven, instellingen in de publieke sector nog niet meegerekend. VNO-NCW en MKB Nederland zijn hiervoor een samenwerking aangegaan met de HBO-raad. Tegelijkertijd werken zij aan een afspraak met de overheid (OCW en EZ). Doel daarvan is om vooral in regionaal verband intensievere samenwerking te bereiken op het terrein van kenniscirculatie en meer vraaggerichte dienstverlening om innovatie in het MKB te stimuleren.

Box 18 Syntens: onmisbare schakel in regionaal netwerk

Syntens is een belangrijke schakel in de kennisoverdracht tussen het innovatieve MKB en publieke en private kennisaanbieders. Deze organisatie opereert in een regionaal netwerk met SenterNovem, ROM's, TNO, HBO, universiteiten, branche-organisaties en overheden. Syntens maakt MKB-ondernemers bewust van kansen van innovatie en helpt belemmeringen daarbij op te ruimen. Bij voorkeur kiest Syntens voor een aanpak in groepen. Ondernemers leren immers vooral van elkaar en van direct contact met deskundigen. Syntens gaat in 2005 extra aandacht besteden aan de virtuele service aan de ondernemer. De website van Syntens komt in afstemming met die van SenterNovem, EVD en BIE terecht in een portal. Zo ontstaat maximale duidelijkheid voor de ondernemer.

2) Bevorderen private investeringen in R&D

Het (industriële) bedrijfsleven kan aanzienlijke productiviteitsverbeteringen behalen door vernieuwing van productie- en bedrijfsvoeringprocessen. Vaak verhinderen problemen bij de invoering en toepassing van nieuwe technologie vernieuwing van processen. Om productiviteitsverbetering te bereiken moet Nederland vooral productieprocessen steeds slimmer gaan organiseren. Het kabinet zal de openstaande intensivering van de WBSO met €50 mln. dan ook voor een groot deel gebruiken om procesinnovatie te bevorderen. In het Belastingplan 2005 wordt daartoe de definitie van 'technisch wetenschappelijk onderzoek' in de WBSO verbreed. Daarnaast komen haalbaarheidsonderzoeken voortaan ook in aanmerking voor de WBSO. Voor kleine zelfstandigen wordt de drempel voor het minimum aantal uur S&O verlaagd. Deze maatregelen vragen in 2005 een budget van 25 mln. euro. Voor 2006 wordt het budget voor de WBSO nogmaals met €25 mln. verhoogd. Voor het Belastingplan 2006 wordt gekeken in hoeverre de WBSO verder aangepast moet worden om vernieuwing van productie- en bedrijfsvoeringprocessen mogelijk te maken.

Een werkgroep onderzoekt op het ogenblik hoe de uitvoering van de WBSO (door de Belastingdienst en SenterNovem) meer gestroomlijnd kan verlopen. De eindrapportage van deze werkgroep wordt dit najaar verwacht.

Daarnaast onderzoeken EZ en OCW samen met het Innovatieplatform onder welke voorwaarden en met welke Nederlandse organisaties (vooral overheidsdiensten) een SBIR-aanpak³⁹ kan worden opgesteld. Doel daarvan is het stimuleren van R&D in het MKB. De SBIR is een Amerikaanse regeling, waarbij de overheid een bepaald percentage van haar onderzoek (verplicht) bij het MKB aanbesteedt.

3) Bevorderen publiek-private samenwerking op innovatiezwaartepunten en regionale netwerken

Er komt meer nadruk in het beleid op een aantal specifieke gebieden, waarvan verwacht kan worden dat ze een grote bijdrage leveren aan versterking van de concurrentiekracht van Nederland. In hoofdstuk 4 is bijvoorbeeld gewezen op de follow up van het advies van de werkgroep Lange Termijn Keuzes van het Innovatieplatform. Om dit mogelijk te maken moeten financiële middelen doelgerichter worden ingezet. Vooral publiek-private constructies en netwerkvorming komen hiervoor in aanmerking. Een meer thematische invulling van de Innovatiesubsidie Samenwerkingsprojecten (IS), gericht op het stimuleren van innovatiezwaartepunten en internationale technologische samenwerking, kan bijdragen aan het bereiken van dit doel. In april 2005 moeten de plannen op dat gebied klaar zijn.

Het kabinet gaat onderzoekssamenwerking op langere termijn stimuleren tussen bedrijven en publieke kennisinstellingen op innovatiezwaartepunten en regionale netwerken. Hierbij is het Innovatieplatform betrokken. Het kabinet zet daar middelen uit de Kennis-enveloppe voor in. Samenwerking kan op verschillende manieren vorm krijgen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van de succesformule van de Technologische Topinstituten en van de goede ervaring met regievorming op strategische terreinen als Genomics. Bedrijven doen samen met kennisinstellingen een voorstel. Voor de besluitvorming wordt voorzien in onafhankelijke advisering. Daarnaast werkt het kabinet samen met het Innovatieplatform aan een nieuw model voor prestatiebekostiging van universiteiten.

De box op de volgende pagina geeft een overzicht van initiatieven met publiek-private onderzoekssamenwerking die op stapel staan.

³⁹ SBIR staat voor Small Business Innovation and Research.

Box 19 Volop actie op het gebied van samenwerking

Innovation Roadmap Scheidingstechnologie

Voor scheidingstechnologie wordt een lange termijn onderzoeksstrategie uitgewerkt (onder andere belangrijk voor de chemische industrie en de voedingsmiddelenindustrie). EZ ondersteunt en faciliteert, het veld stelt zelf een gezamenlijke visie en roadmap op. Het veld wil de onderzoeksagenda scheidingstechnologie in een publiek-private samenwerking uitvoeren. Het kabinet zal hierover een standpunt bepalen.

Regie-orgaan voor ICT-onderzoek en -innovatie

Versterking en zwaartepuntvorming binnen het ICT-onderzoek is een belangrijke taak voor het nieuwe Regieorgaan voor ICT-onderzoek en -innovatie. Het regieorgaan krijgt hiertoe extra middelen van EZ, OCW en NWO. Daarnaast krijgt het medezeggenschap over de middelen die EZ en NWO beschikbaar stellen voor stimulering van ICT-onderzoek en -innovatie. Het regie-orgaan brengt daarnaast ook vraag naar en aanbod van ICT-kennis afkomstig van bedrijfsleven en kennisinfrastructuur samen, stelt op basis daarvan vast welk ICT-onderzoek Nederland de komende jaren nodig heeft en waar de prioriteiten moeten liggen.

Regionale netwerkvorming

Bedrijven en kennisinstellingen opereren doorgaans in internationale, nationale en regionale netwerken. Het sterke, internationaal georiënteerde innovatienetwerk rondom de brainport Eindhoven Zuid-Oost-Nederland, is een goed voorbeeld van het versterken van het regionale innovatief vermogen. Daar is -voortvloeiend uit de nota 'Pieken in de delta'- een aantal grote projecten van de grond gekomen. Ook Oost-Nederland heeft een sterk regionaal innovatienetwerk dat zich actief inzet voor de regionale innovatieagenda. In het Noorden kan gewezen worden op het EnergyValley project. In de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad zijn de verbindingen tussen kennisinfrastructuur en bedrijfsleven nog voor verbetering vatbaar. Daar zal in 2005 aandacht aan worden besteed.

Initiatief 'Food & Nutrition Delta'

Doel van dit initiatief is het opstellen van een blauwdruk en implementatieplan voor de industrie- en technologie-architectuur van voedingsmiddelenbedrijven, en voor een aangescherpte inrichting van de kennisinfrastructuur en -keten. Het initiatief wordt uitgewerkt onder leiding van een Stuurgroep bestaande uit industrie, kennisinfrastructuur en overheid. In september 2004 is het plan op hoofdlijnen gepresenteerd aan het Innovatieplatform. Eind 2004 moet er een uitgewerkt plan liggen.

3-TU samenwerkingsinitiatief

Het kabinet gaat overleggen met de drie TU's hoe de recent aangekondigde samenwerking op de gebieden van onderwijs, onderzoek en valorisatie van kennis wat betreft dat laatste optimaal vorm kan krijgen in het 3-TU Innovation Lab. Onderzocht wordt hoe de instrumenten van het innovatiebeleid hierbij zo goed mogelijk benut kunnen worden.

Energietransitie

Gebleken is dat er door de energietransitie-aanpak volop creativiteit en enthousiasme bij het Nederlandse bedrijfsleven valt los te maken. De regeling Ondersteuning Transitie Coalities heeft met een budget van €4,5 miljoen meer dan 100 uitvoeringsrijpe plannen opgeleverd. Najaar 2004 wordt de eerste tender geopend van de Unieke Kansen Regeling waarmee concrete transitie demonstratieprojecten gesubsidiëerd worden.

IOP Integrale ProductCreatie en -Realisatie

Onlangs is het IOP Integrale ProductCreatie en -Realisatie van start gegaan met een eerste tender. Het IOP IPCR stimuleert de ontwikkeling van generieke methoden en hulpmiddelen ter ondersteuning van ontwerpers in de maakindustrie. Het draait om het ontwerpen en realiseren van complexe producten met een hoge innovatiegraad, waarin meerdere vakdisciplines worden toegepast. Gedacht kan hierbij worden aan kopieermachines, printers, verpakkingsmachines, wafersteppers en auto's.

4) Beter benutting potenties creatieve industrie, mede ter bevordering van niet technologische innovatie van bedrijven⁴⁰

Cultuur is een economische groeisector van formaat. De creatieve industrie omvat kleinschalige culturele bedrijvigheid, bijvoorbeeld op het gebied van audiovisuele media, vormgeving of muziek. Maar ook het grootschalige bedrijfsleven dat bijvoorbeeld met media en entertainment internationaal opereert, is onderdeel van de creatieve industrie. Hoe meer en hoe betere ICT-voorzieningen en -innovaties, hoe beter deze industrie zich kan ontwikkelen. De creatieve sector biedt talloze mogelijkheden om vooral de niet-technologische innovatie van bedrijven te bevorderen. Daarom onderneemt het kabinet de komende tijd een aantal concrete activiteiten gericht op de creatieve sector. Enkele voorbeelden:

- 'Dutch Design-missies';
- missie voor vormgevers naar Nordrhein-Westfalen;
- 'Made in Holland'-brochures (bijvoorbeeld 'Interior Design').

⁴⁰ Het kabinet heeft de kamer al eerder over dit onderwerp ingelicht in de beleidsbrief Meer dan de som (OCW, 2003).

Voor de modebranche wordt er een handelsmissie naar het Verenigd Koninkrijk en Polen georganiseerd. Van najaar 2004 tot najaar 2006 gaat de reizende presentatie 'Foreign Affairs of Dutch Design' verschillende steden en landen bezoeken. In 2005 sturen EZ en OCW de nota 'Cultuur en Economie' naar de Tweede Kamer. Ter voorbereiding op die nota wordt een onderzoek verricht naar de economische betekenis van cultuur en creativiteit. Het onderzoek gaat in op de economische impact van de creatieve sector en de betekenis van deze sector voor het vestigingsklimaat.

Europese dimensie

Vergroting van de participatie van de industrie. Dát is de inzet van het kabinet bij het 6e Kaderprogramma (KP6) voor onderzoek en technologie en de discussie over het toekomstige KP7. Doel van die inzet is te verzekeren dat onderzoeksresultaten van Europese R&D-projecten ook echt leiden tot nieuwe producten en diensten. Het terugdringen van administratieve procedures is daarbij een belangrijke factor. De participatie van het MKB binnen KP6 blijft nog steeds beneden het gestelde doel. Het kabinet wil daar heel graag verandering in brengen. Onder het Nederlandse voorzitterschap wordt, als onderdeel van de conferentie 'Investing in research', een workshop over dit onderwerp georganiseerd. Naar aanleiding van de midterm-review van KP6 (Marimon) wordt bekeken hoe de deelname van het MKB kan worden gestimuleerd. Ook wordt onderzocht hoe binnen KP7 de mogelijkheden voor MKB-participatie verruimd kunnen worden. Daarbij wordt bijvoorbeeld gezocht naar betere aansluiting bij de specifieke behoeften van het MKB. Tijdens de Raad voor het Concurrentievermogen van november 2004 worden accenten gelegd voor verdere besluitvorming.

Naast het Kaderprogramma richt ook het intergouvernementele Eureka-netwerk zich op internationale technologische samenwerking. De Europese Commissie en Eureka zoeken actief naar betere aansluiting tussen de verschillende programma's om zo de Europese kenniseconomie effectiever te kunnen versterken. Nederland heeft daarbij een vooraanstaande rol, als voorzitter van de EU, maar ook als 'aanjager' en belangrijke gesprekspartner van Eureka. Met KP7 in het vooruitzicht moet de Europese Commissie het nieuwe concept van Europese technologieplatforms uitwerken. De platforms moeten betrokken partijen op Europees niveau bij elkaar brengen om een onderzoeksagenda voor de lange termijn op te stellen en te gaan uitvoeren. Nederland pleit daarbij voor een voortrekkersrol van de industrie. Ons land gaat in nauw overleg met bedrijfsleven, kennisinstellingen en brancheorganisaties randvoorwaarden aandragen voor een functionele uitwerking van het concept en extra inzetten op Nederlandse betrokkenheid op belangrijke technologie terreinen.

Het Energieonderzoekcentrum ECN werkt ondertussen aan Europese transitie scenario's. Doel hiervan is, de Nederlandse energietransitie en -onderzoeksspeerpunten optimaal te laten aansluiten bij de Europese agenda's voor innovatie en duurzaamheidsbevordering.

Box 20 TWA's: bron van informatie over internationale technologische ontwikkelingen

Om het eigen kennispotentieel te verhogen richt Nederland zich verder op internationalisering. Het netwerk van Technisch Wetenschappelijk Attachés (TWA's) speelt daarbij een belangrijke rol. Doel daarvan is het vergroten van de kennis over technologische ontwikkelingen. Bovendien signaleert het netwerk ontwikkelingen op specifieke technologische en wetenschappelijke terreinen. Het verstrekt informatie aan Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en universiteiten en verzorgt het bevorderen van technologische en innovatieve samenwerking met buitenlandse bedrijven, vaak in samenwerking met CBIN, EVD en SenterNovem.

5.7 Specifieke knelpunten per sector of doelgroep

Probleem:

Soms worden bedrijven uit een bepaalde sector of doelgroep geconfronteerd met voor die sector of doelgroep specifieke knelpunten. Deze knelpunten kunnen een substantiële belemmering vormen voor hun bijdrage aan de economische groei.

Oorzaken:

De oorzaken van de knelpunten zijn divers van aard. Zij kunnen voortvloeien uit de ontwikkelingen in de sector zelf maar ook veroorzaakt worden door verstoring van de concurrentiepositie en gebrek aan een internationaal gelijk speelveld. Ook gebrekkig functionerende financiële markten kunnen de ontwikkeling van bepaalde (groepen) van bedrijven negatief beïnvloeden.

Wat gebeurt er al:

De kern van het industriebeleid is generiek van aard en van toepassing op alle sectoren. Toch is soms maatwerk nodig voor knelpunten in specifieke sectoren en groepen van bedrijven. Specifieke bedrijven hebben soms specifieke kansen. Zij moeten ruimte en mogelijkheden krijgen om die kansen te grijpen. Dat geldt bijvoorbeeld in de bouwsector, maar ook in de lucht- en ruimtevaart. Maatwerk kan ook betekenen dat de overheid actief een gelijk speelveld bewaakt en in stand houdt zoals in de scheepsbouw en de defensiegerelateerde industrie.

De Europese Commissie gaat jaarlijks het concurrentievermogen van enkele sectoren onderzoeken en zo nodig op basis hiervan passende initiatieven nemen. Bij de keuze van sectoren om te onderzoeken houdt de Commissie rekening met de verschillende concurrentie-uitdagingen waar de sectoren mee te maken krijgen: regelgevingsfactoren, internationale context, belang van de -al dan niet technologische- innovatie en ten slotte de onvolkomenheid van de interne markt.

Een voorbeeld van een recente sectorstudie betreft Leadership 2015 (scheepsbouwsector). Voor 2004-2005 zijn initiatieven gepland in de werktuigbouw, de eco-industrie, de automobielsector en de informatie-technologie⁴¹. Onderzoek naar die laatste sector sluit aan bij een initiatief van Nederland als voorzitter van de Europese Unie, namelijk om te kijken op welke punten het Europese ICT-beleid moet worden aangescherpt⁴². Het kabinet zal de uitkomsten van de sectoranalyses van de Commissie volgen en zonodig aanbevelingen van de Commissie ter versterking van de concurrentiekracht van sectoren implementeren.

Aanvullende acties:

Het kabinet doet al het nodige op dit gebied. Aanvullend komen er nu nog acties op de volgende gebieden:

- 1) Doelgroepspecifieke aspecten;
 - 2) Gelijk speelveld (level playing field).
- Deze punten worden hieronder toegelicht.

1) Doelgroepspecifieke aspecten

Internationaal ondernemen

Het bedrijfsleven is zelf eerstverantwoordelijk voor internationaal ondernemen. Toch is er alle aanleiding om een aantal zaken via publiek-private samenwerking aan te pakken. 'Samen de schouders eronder' is dan ook het motto van het actieprogramma Internationaal Ondernemen, dat de staatssecretaris van Economische Zaken in het najaar van 2004 naar de Tweede Kamer zal sturen. Het streven is dat Nederland zijn positie handhaaft in de mondiale top-10 van landen die goederen en diensten exporteren en importeren en van landen die in het buitenland investeren.

De overheid biedt Nederlandse bedrijven op het gebied van internationaal ondernemen actieve en gerichte ondersteuning door goede voorwaarden te scheppen:

- Multilateraal: via verdere handelsliberalisatie en het werken aan een 'level playing field' voor Nederlandse bedrijven in EU en WTO;
- Bilateraal: via economische diplomatie, bijvoorbeeld om versturende exportsubsidies aan te pakken.

Onderdeel van het actieprogramma is onder andere een verdere vereenvoudiging en stroomlijning van het exportinstrumentarium, zodat dat effectiever kan werken.

Starters en doorgroeiers

De laatste jaren is het voor ondernemers steeds moeilijker geworden om klein zakelijk krediet te krijgen. Het kabinet onderzoekt samen met de banken of de toegang van bedrijven tot deze kleine kredieten via borgstelling door de overheid ook binnen de nieuwe kredietverleningsprocessen verbeterd kan worden.

⁴¹ Mededeling van de Europese Commissie De structurele verandering begeleiden: Een industriebeleid voor de uitgebreide Europese Unie, Brussel 20 april 2004, COM (2004) 274. ⁴² Zie: Rethinking the European ICT-agenda; aangeboden aan de Tweede Kamer op 25 augustus 2004.

Daarnaast maken wij voor het eind van 2004 de extra faciliteit voor starters in de huidige borgstellingsregeling (BBMKB) nog aantrekkelijker: het maximaal gegarandeerde deel van het starterskrediet wordt verhoogd. Een andere belangrijk instrument voor starters is de fiscale durfkapitaalregeling. Die regeling wordt nu geëvalueerd. Op basis van de uitkomsten daarvan bekijkt het kabinet of de regeling moet worden aangepast.

Uit recent onderzoek blijkt dat vooral snelle groeiers tegen knelpunten aanlopen bij het voorzien in hun behoeften aan risicodragende financiering. Daarnaast zijn er knelpunten in risicofinanciering van bepaalde kapitaalintensive ontwikkelingsprojecten. Onderzocht wordt op welke wijze aanpassing van de BBMKB, de regeling Bijzondere Financiering (BF) en Technopartner, soelaas kan bieden. De Tweede Kamer wordt hierover in het voorjaar van 2005 geïnformeerd.

Meer inzet compensatiebeleid voor innovatie en ondernemerschap

Bij aanschaffingen van het ministerie van Defensie groter dan €5 mln. worden compensatieafspraken gemaakt met buitenlandse leveranciers. Het ministerie van Economische Zaken wil per jaar minimaal €10 mln. van de compensatie ten goede laten komen aan jonge en innovatieve ondernemingen. In nieuwe compensatie-overeenkomsten moeten hierover afspraken komen te staan. Ook gaat EZ bedrijven die al compensatieverplichtingen hebben, wijzen op de mogelijkheid om jonge en innovatieve ondernemingen te stimuleren.

2) Gelijk speelveld

Energieprijs voor grootverbruikers

De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt is nu zo ver gevorderd, dat de belangrijkste juridische stappen op Europees niveau zijn gezet. De markt zal zich op Europese schaal moeten gaan ontwikkelen. Nu komen ook de onvolkomenheden van deze markt aan het licht: er is nog niet overal een gelijk speelveld. Op de lange termijn richt het kabinet zich in de EU op het totstandbrengen van één Europese elektriciteitsmarkt. Voor de korte termijn zoekt het kabinet naar oplossingen die leiden tot betere benutting van de interconnectiecapaciteit⁴³ voor grootverbruikers. Het kabinet verwacht eind 2004 concrete maatregelen te kunnen melden.

Maatregelen gaswinning

Gaswinning is voor Nederland van groot belang. Het levert een bijdrage aan de economie, aan een duurzamere en schonere energiehuishouding, maar speelt ook een grote rol in de voorzieningszekerheid van Nederland en Europa. Nederland beschikt over grote gasvoorraden. Tot voor kort was het gasbeleid om deze voorraden te exploiteren zeer succesvol.

⁴³ De interconnectiecapaciteit is het maximale vermogen aan elektriciteit dat over een grensoverschrijdende verbinding tussen twee nationale elektriciteitsnetten getransporteerd kan worden.

De laatste jaren loopt het activiteitsniveau echter terug. In oktober 2004 stuurt de minister van Economische Zaken hierover een brief aan de Tweede Kamer. De brief bevat onder andere maatregelen om het ondernemingsklimaat voor mijnbouwmaatschappijen te versterken.

Herijking regeringsstandpunt luchtvaartcluster

Het kabinet neemt in het voorjaar van 2005 een definitief standpunt in over het Nederlandse luchtvaartcluster. De Tweede Kamer zal daarover een brief ontvangen. De nadruk zal daarin liggen op strategische kennisversterking en -opbouw op niches die voor Nederland relevant zijn. Het gaat dan om programmatische samenwerking tussen betrokken bedrijven en kennisinstellingen. Het bedrijfsleven moet daar ook een financiële bijdrage aan verlenen.

Actieplan ruimtevaart

Dit najaar verschijnt het Actieplan Ruimtevaart. Het ruimtevaartveld heeft in intensief overleg gemeenschappelijke ambities opgesteld. Die ambities zijn gebundeld in een aantal zwaartepunten. Het Actieplan Ruimtevaart beschrijft concrete acties om deze gemeenschappelijke ambities te bereiken. Ook bevat het acties om:

- spin-off, valorisatie, kennisoverdracht en educatie te stimuleren;
- communicatie te verbeteren;
- de regie van het ruimtevaartbeleid te versterken.

Round table maritieme sector

Eind oktober 2004 is er een 'round table overleg' tussen leden van het kabinet en vertegenwoordigers van het maritieme cluster. Het versterken van de concurrentiepositie van het cluster staat daarbij centraal. De Kamer wordt door de betrokken bewindslieden over de resultaten van dit overleg geïnformeerd.

6 Tot slot

Het kabinet kiest voor groei, voor ruimte om te ondernemen en te excelleren. Alleen dan kunnen onze economische groei en welvaart ook op langere termijn worden gewaarborgd. Deze Industriebrief bevestigt die keuze nog eens helder. Maar die keuze alleen is niet voldoende om de doelstellingen ook echt te bereiken. Het zijn de bedrijven zélf die de ruimte moeten benutten en de kansen van Nederland moeten verzilveren. Wat is daar voor nodig? Goed ondernemerschap natuurlijk. En durf om risico's te nemen. Bedrijven krijgen de kans om boven het maaiveld uit te komen; maar dat gaat niet vanzelf. Gebaande wegen leiden meestal niet naar de top. Zo moeten bedrijven ook zelf actief de dialoog met kennisinstellingen aangaan. Het is ook nodig dat bedrijven bereid blijven in Nederland te investeren. En dan niet alleen in kapitaalgoederen of R&D, maar vooral ook in mensen. Want uiteindelijk zijn het de mensen die echte vernieuwing tot stand brengen in producten en processen. Bedrijven krijgen ruimte, maar moeten zelf ook ruimte bieden. Aan hun werknemers, zodat die zich volop kunnen ontplooiën en kunnen excelleren. Juist op de werkvloer moet er ruimte zijn voor creativiteit en vernieuwing. 'Slimmer werken' is het motto, op alle niveaus in bedrijven. Sociale innovatie wordt steeds belangrijker. Het kabinet heeft in de nota 'Kiezen voor groei' aangekondigd dat het Innovatieplatform initiatieven op dit gebied bij elkaar gaat brengen. Maar het is vooral van belang dat werkgevers en werknemers hier samen aan werken. Het kabinet zal voortdurend de vinger aan de pols houden. Het zal -gelet op het belang van de voortgang van het proces- periodiek overleg voeren met vertegenwoordigers van ondernemers en werknemers om te kijken of het beleid de bedoelde vruchten afwerpt. En om het beleid, daar waar nodig, bij te stellen. Er is veel werk te doen, maar als alle partijen bereid zijn om serieus aan de slag te gaan, dan kan de toekomst met veel vertrouwen tegemoet worden gezien. Kansen zijn er genoeg, het komt nu aan op daadkracht van alle partijen om die kansen te verzilveren.

Bijlage 1: Financieel overzicht Industriebrief

Actielijn: Van afstandelijke naar betrokken overheid	2004	2005	2006	2007	2008	Ministerie	Gedekt binnen artikel
Aanspreekpunten voor sectoren	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	EZ	03
Actielijn: Steeds meer druk van wet- en Regelgeving							
Intensivering Meldpunt Voorgenomen Regelgeving	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	EZ	03
Actielijn: Publiek Kennisaanbod sluit onvoldoende aan op kennisvraag bedrijven							
<i>Verbetering benutting van kennis in het MKB</i>							
Innovatievouchers	0,75 ⁴⁴	PM	PM	PM	PM	EZ	02
Pre- projectmanagement	0,15					EZ	02 Beleids experimenten
Applicatiecentrum productietechnologie	1,0 ⁴⁵	1,0	1,0	1,0	1,0	EZ	02 Beleids experimenten
Innovatie-presentatiecontracten	0,15					EZ	02 Beleids experimenten
Innovatiebanken	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	EZ	02
<i>Bevorderen private investeringen in R&D</i>							
Intensivering WBSO richting procesinnovatie		25,0	50,0	50,0	50,0	Fin/ EZ	Hoofdlijnen-akkoord

⁴⁴ Bij de evaluatie van het voucherexperiment wordt gezien of de vouchers grootschaliger ingezet gaan worden. De opschaling van de innovatievouchers wordt dan bekostigd uit het beschikbare kennisoverdrachtsbudget. ⁴⁵ Na 3 jaar zal een tussentijdse evaluatie worden gehouden.

SBIR: Haalbaarheidsonderzoek herinrichting aanbesteding	Personeel					EZ	02
Stimuleren van programmatische samenwerking tussen bedrijfsleven en kennisinfrastructuur op cruciale terreinen in combinatie met versterken van excellente groepen (smartmix)	0	20,0	35,0	50,0/ 50,0	50,0/ 50,0	EZ/ OCW	02
Actielijn: Specifieke knelpunten per sector of doelgroep							
Meer inzet compensatie- beleid voor innovatie en ondernemerschap	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	Personeel	EZ	03
Herijking regeringsstand- punt luchtvaartcluster	3,6	1,8		5,0	5,0	EZ	02
BBMKB/BF	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	EZ	03

Bijlage 2: Lijst met afkortingen

ACP	ApplicatieCentrum Productietechnologie
ARBO	Arbidsomstandigheden
AWT	Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid
BBMKB	Besluit Borgstellingregeling MKB
BBP	Bruto Binnenlands Product
BF	Bijzondere Financiering
BIE	Bureau voor de Industriële Eigendom
BSIK	Besluit Subsidies Investerings in de Kennisinfrastructuur
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CBIN	Commissariaat voor Buitenlandse Investerings in Nederland
CPB	Centraal Planbureau
DTI	Department for Trade and Industry
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland
EIM	Economisch Instituut voor het Midden- en kleinbedrijf
EU	Europese Unie
EVD	EVD (zelfstandige naam)
EZ	Ministerie van Economische Zaken
GTI's	Grote Technologische Instituten
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
HOOP	Hoger Onderwijs en Onderzoekplan
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICT	Informatie- en Communicatie Technologie
IMD	Institute for Management Development
IOP	Innovatiegericht Onderzoeksprogramma
IS	Innovatiesubsidie Samenwerkingsprojecten
ITEA	Information Technologies for European Advancement
IP	Innovatieplatform
IPCR	Integrale ProductCreatie- en Realisatie
KAN	Knooppunt Arnhem Nijmegen
KP	Kaderprogramma
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
MEDEA+	Micro Electronics Development for European Application
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MVR	Meldpunt Voorgenomen Regelgeving
NL	Nederland
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO (OECD)	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PEMBA	Premiedifferentiatie En Marktwerking Bij Arbeidsongeschiktheid
PPS	Publiek-Private Samenwerking
RAAK	Regionale Aandacht en Actie voor Kenniscirculatie
R&D	Research and Development
ROM	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij
SBIR	Small Business Innovation and Research
S&O	Speur & Ontwikkelingswerk
SEO	Stichting Economisch Onderzoek
SIC	Stichting voor Industriebeleid en Communicatie

STAN	Structural Analysis Database
SWOT	Strength, Weakness, Opportunity, Threat
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TTI's	Technologische Topinstituten
TU	Technische Universiteit
VK	Verenigd Koninkrijk
VS	Verenigde Staten
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs
VNCI	Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie
VPB	Vennootschapsbelasting
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk
WTO	World Trade Organisation

Bijlage 3

Procesbeschrijving Industriebrief

In het kader van de totstandkoming van de Industriebrief heeft Berenschot een SWOT-analyse uitgevoerd, waaraan vertegenwoordigers van 160 bedrijven uit twintig sectoren hebben deelgenomen. Parallel daaraan hebben vertegenwoordigers van een groot aantal branche organisaties en bedrijven hun visie en ideeën in een of meer gesprekken en in sommige gevallen ook schriftelijk ingebracht. Wij willen hen bedanken voor hun waardevolle bijdragen.

Deelnemende bedrijven SWOT analyse:

Chemie

Hoekloos
DSM N.V.
Dow Benelux B.V.
Engelhard De Meern B.V.
SABIC EuroPetrochemicals
GE Plastics Europe
Shell Nederland Chemie B.V.
VNCI
Esso Nederland
Havenbedrijf Rotterdam

Fijnchemie/Biochemie/Pharma

DSM N.V.
Keygene N.V.
Primagen
NV Organon
Cruceel N.V.
Intervet International B.V.

Basismetalaalindustrie

MCB Nederland B.V.
Pechiney Nederland

Metaalproductenind.

Reef Precisie
Samas-Groep N.V.
Nefit Buderus B.V.
Wärtsilä Propulsion United B.V.
Norma B.V.
Meijer Plaatbewerking
Arcap
Thavo

Machine- en apparatenindustrie

Bosch Rexroth B.V.
GEA Grasso B.V.
Hosokawa Micron B.V.
Stork Industry Specialists
Bosch Verpakking
Drent Göbel
Mecon Engineering B.V.
Nevat
DVS
ex-Holvrieka, Stork

Transportmiddelen

Netherlands Car B.V.
Van Vlastuin Groep
DAF Trucks N.V.
TNO Industrie
Power Packer B.V.
Van Doorne's Transmissie B.V.
Driessen Aircraft Interior Systems (Europe) B.V.
Stork Fokker AESP
NLR
Damen Shipyards Group N.V.
IHC Holland NV
Eldim B.V.
KLM-Technical Services
Vialle
Scania Buderus B.V.
ATC
Terberg Benschop

Electro en computer

Philips Semiconductors Nijmegen
Enraf B.V.
Chess Beheer
Ericsson Holding International B.V.
FEI Company
NPK Industrial Design
Faber Electronics BV
Halin
Holec
Flextronics Logistics B.V.
PBF-Group

Energie-, water- en communicatienetten

Gasunie
Siemens Nederland B.V.
Electrabel Nederland N.V.
BT Nederland BV
Vodafone N.V.
UPC Nederland B.V.
HubHop
NOZEMA
Versatel
Momac
NOB

Bouw

Arcadis N.V.
Unidek
DHV
Atelier Dutch
College Bouw Ziekenhuisvoorzieningen
Rijksgebouwendienst

Verzekeringen

Achmea Holding N.V.
Delta Lloyd NV
Interpolis
ING Groep N.V.
Fortis ASR Verzekeringsgroep N.V.
SNS Reaal Groep

Banken

ING Groep N.V.
Fortis
ABN AMRO Holding N.V.
Rabobank Nederland
SNS Reaal Groep

Rubber en kunststofindustrie

Insigne B.V.
Wientjes
De Kat Tooling & Moulding B.V.
DPI
Axxicon Mould Helmond B.V.
Helvoet Holding N.V.
Flex/The Innovation Lab
Ubbink Nederland B.V.
Poly Products B.V.
Polem B.V.
HSV-Ede B.V.

Culturele/creatieve industrie

Filmfonds
Conamus
Premisela
Fabrique
Vereniging van Onafhankelijke Televisie
Producenten

Vervoer

TMI Holding B.V.
Martinair Holland N.V.
Vos Logistics
Expeditiebedrijf Wim Bosman B.V.
Havenbedrijf Rotterdam N.V.
Nederlandse Spoorwegen
A&S-management
TNT Fashion Group B.V.
Schenker

Computerservice bureaus

Getronics NV
Atos Origin B.V.
Cap Gemini Ernst & Young
LogicaCMG Enterprise Solutions B.V.
Inter Access B.V.
AAC Cosmos
Pecoma
Unit4 Agresso

Zakelijke dienstverlening

Ernst & Young B.V.

Uitgeverijen en drukkerijen

Reed Elsevier Group plc
Koninklijke Swets & Zeitlinger Holding N.V.
N.V. Holdingmaatschappij De Telegraaf
PCM Uitgevers NV
Audax B.V.
Friese Pers B.V.
Veen Bosch & Keuning Uitgevers nv
Thieme Grafimedia Groep B.V.
DOCdata N.V.
Sanoma Uitgevers BV

Papier

Kappa Holding B.V.
Norske Skog Parenco B.V.
N.V. Gem. Bezit Crown Van Gelder
Sappi Nijmegen

Textiel en lederindustrie en meubels

Forbo Linoleum B.V.
Gielissen Interiors & Exhibitions
Lundia Industries B.V.
Teurlincx & Meijers B.V.

Voedings- en genotmiddelenindustrie

Sara Lee/DE N.V.
Best Agrifund N.V.
Koninklijke Coöperatie Cosun U.A.
Nederlandse Zuivel Organisatie
The Greenery

HT-Systems

Océ N.V.
Philips Medical Systems
Thales Nederland B.V.
ASML Holding N.V.
ASM International N.V.
OTB Group
Nyquist
Stork Electronics

In de aanloop naar de totstandkoming van de Industriebrief hebben wij gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de volgende branche-organisaties en bedrijven:

VNO/NCW
FME/CWM
FME Groep Fabrieksautomatisering
MKB Nederland
Vereniging Nederlandse Chemische Industrie VNCI
Nederlandse Voedingsmiddelenindustrie VAI
Koninklijke Metaal Unie
Nederlandse Vereniging Algemene Toelevering NEVAT
FHI-Federatie van Technologiebranches
Uneto-VNI
Nefarma
Unilever
Vereniging Nederlandse Papier- en kartonfabrieken
Syntens
Philips
Stichting Industrie en Communicatie
TNO
Algemeen Verbond Bouwbedrijven
Vianed
Nederlands Verbond van de Groothandel
FNV Bondgenoten
Transport en Logistiek Nederland
ONRI Organisatie van advies- en ingenieursbureaus
Werkgeversvereniging AWWN
Stichting NAP
Nederlandse Vereniging Koudetechniek en Luchtbehandeling
Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers
CNV Bedrijvenbond
Algemene Bond Uitzendondernemingen
NV Rede
Unilever
BouwNed
EVO
Nederland Maritiem Land
Koninklijk Nederlands Vervoer
Federatie Nederlandse Rubber-en Kunststoffindustrie
VDL-groep
Nationale Havenraad
Havenbedrijf Rotterdam
Corus
Groep Fabrieken van Machines voor de Voedings- en Genotmiddelenindustrie
Vereniging Nederlandse Metallurgische Industrie